Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

1925 чылдан үнделеттинген

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1972 чыл. НОЯБРЬ 4 СУББОТА. № 261 (9029). Өртээ 2 көп.

Бүгү делегей төөгүзүнүң чаа үе-чадазын — делегейни революсчу ёзу-биле чаартырының, капитализмден социализмче шилчиринин үе-чадазын ажыткан Улуг Октябрь делгерезин!

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл оюнга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

УЛУГ ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

КАА-ХЕМЧИЛЕР, ЭР-ХЕЙЛЕР!

БЕДИК ШАҢНАЛ

Алдын күстүң сөөлгү айының катаптаттынмас аяш-шинчизинге алыскан Каа-Хемиң эринде район төвү Сарыг-Сеп суур байырлалдың хевин кедирген. Албан-организация болгаш бүдүрүлге черлериин бажыңнарында кызыл туктар, лозунг плакаттар. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл оюнга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан лозунгларны эн көскү черлерде аскылаан.

Бо хүннерде Каа-Хем районнуң ажыл-ишчилерин күш-ажылчы типлелгелериниң өөрүшкүзү улам сорук кирген.

СЭКП райкомунуң бирги секретары **Н. П. Федоров** районнуң ажылчы чоннарының Октябрь байырлалын канчаар уткуп турарынга хамаарыштыр мынча диди:

— Бүгү улустуң улуг байырлалын бистиң районнуң ажылчы чоннары эки чеднишкиннер-биле уткуп турар. Районнуң тараажылары бо чылын 27 муң тонна тараа садар даалгазын 37 муң тонна кылдыр күүсеткен. Тараа ажаалдазынга «Бурунгаар» совхозтуң, «Коммунизмче орук», «Ленинчи орук», «Тиилелге» колхозтарның ажыл-ишчилериниң организастыг болгаш бедик бүдүрүкчүлүг ажылдааның демдеглевес аргажок. Байырлал бүдүүзүнде, тодаргайлаарга, ноябрьның 2-де районнуң ажыл-агыйлары күрүнеге 2630 тонна сүт садар планын күүсеткен, а дүк дужаарының планы 105 хуу күүсеттинген. Эзт дужаарының чыл планы бо айда күүсеттинер дээрзин бүзүрелдиг бадыткан болур. Мал ажылын хогжүдериге чедип алган чеднишкиннер дээш «Октябрь 30 чылы» колхозтуң ажыл-ишчилериге СЭКП райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун үшкү кварталдың түңнелдерин өзугаар тывыскан.

Күш-ажылчы чеднишкиннерге сөткил хаңган, байырлал хөөнүге сорук кирген каа-хемчилериниң толээлери ноябрь 2-де болган партия ажыл-агый активиниң хуралынга чыглып келген. 1972 чылда тараа бүдүрериң болгаш белеткээрин ковудедир дээш Бүгү-россияның социалистиг чарыжының түңнелиг өзугаар РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң база ВЦСПС-тиң шилчиир Кызыл тугун районга тыпсырынга ук хуралды тураскааткан.

СЭКП райкомунуң бирги секретары **Н. П. Федоров** хуралды ажыткаш, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даргазы **М. К. Мендумеге** сөс берген.

Бо чылдың дужут ажаалдазынга районнуң ажыл-ишчилериниң чедип алган чеднишкиннерин демдеглээш, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тың шилчиир Кызыл тугун адыш часкаашкыннары динмирел турда, ол тывыскан.

Эш М. К. Мендуме амгы үеде бистиң республиканың, ооң иштинде Каа-Хем районнуң ажыл-ишчилериниң мурнунда турул турар өорулгаларга доктаагаш, шилчиир Кызыл тукту чаалап алганы дээш база Октябрьның байырлалын таварыштыр районнуң ажылчы чоннарынга изиг байырны чедирип, ажыл-ижиниге чеднишкиннерни, амыдыралынга аас-кежикти күзээн.

Партия ажыл-агый активиниң хуралынга «Бурунгаар» совхозтуң директору **Н. И. Малышев**, «Октябрь 14 чылы» колхозтуң механизатору **М. Э. Шогду**, райкүүском даргазының орадакчызы **З. Е. Шин**, СЭКП райкомунуң бирги секретары **Н. П. Федоров** олар чүве чугаалааш, тараажылардың күш-ажылын бедиг-биле үнелээни дээш, СЭКП обкомунга, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң өөрүп четтиргенин илередип, районнуң мурнунда турул турар ээлчеглиг сорулгаларны базала ол ышкаш чеднишкиниг шинтпирлээрин, ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюн чаа-чаа чеднишкиннер-биле демдеглээрин хүлээнген.

Байырлал бүдүүзүнде бедик шаңнал каа-хемчилерни улам сорук кирген.

А. ЧАРАШ-ООЛ.

ЧУРУКТА: (оң талазындан) районнуң мурнакчы механизаторлары **Борис Крицын, Маадыр-оол Шогду, Петр Ашихмин, олар Михаил Клаевич Мендуме-биле кады Кызыл тукту тывыскан соонда.**

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЭЭЛЧЕГ

Районнуң колхоз, совхозтары келир чылдың чаагай дүжүдүн өстүреринге белеткел ажылдарын чер болганда кадбарткан. Ылаңгыя чазын хереглээр үрезинни уруп ап, ону эки шынарлыг арыглап, хынамчалыг кадагалаарынче кичээнгейни салган. Ажылагый бүрүзүнде четчир санныг үрезин урдунган, бо хүннерде ооң арыглаашкынын «Х Улуг хурал» колхозта, Жданов аттыг, «Улуг-Хая» совхозтарда организастыг чорудуп турар.

«Улуг-Хая» совхозтуң бирги салбырында ажыл-агыйның келир чылга хереглээр үрезинин мөөңнээн. Ооң арыглаашкынын дүрген чорудары-биле үжен ажыг кижини, ийи ээлчеглиг ажылдаар кылдыр тургускан. Ында тараа арыглаар алды машинаны быжыглаан. Олар үрелиишкин чок ажылдап турар.

Үрезин арыглакчыларының ортузунда Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл оюн күш-ажылчы чеднишкиннерлиг уткуур дээш социалистиг чарыш калбарган. Ажыл-ишчи бүрүзү бердинген хүн нормазын доктаамал ажыр күүседип турар. Салбырның агроному М. Тулуш үрезин арыглакчыларының ажылын эки организаастаан. Ооң түңнелинде келир чылын хереглээр 650 тонна эки шынардыг үрезин арыглаттынган.

* * *

Октябрь байырлалын «Х Улуг хурал» колхозтуң хой-жузу Чигжит-оол Кыргысович Севекшит күш-ажылчы чеднишкиннерлиг ужуражып турар. Ол бо чылын чүс баш төрүүр хойга опааштыр 113 хураганны доруктурган, бир хойдан ортумаа-биле 2 килограмм 750 грамм дүктү кыргып алган. Бо чүгле колхозта эвес, харын районда дээре коргузуг болур.

Чигжит-оол Кыргысович кыштаглаашкынга үлегерлиг белеткенгеп. Кажааларын септеп, чылыглаан, мал чеми четчири-биле бар. Кадарчының удуртканы болук хойжулар бо чылын 150 тонна сиген белеткээр даалганы алгаш, ону 168 тонна чедирип, планныг опаалгазын ажыр күүсеткен.

Мурнакчы малчын чүгле опаашкан ажылынга эвес, харын хой-ниитиниң хереэнге, ылаңгыя колхозтуң малының баш санын остүрер, ооң продуктулуун бедидер херекте иденкейлиг киржип, четшеттерге эштеш чок чоруун коргузүп турар.

Төлептиг, ажыл-ишчи хой-жуну колхозтуң коммунистери партия кежигүнүнүң кандидадынга хүлээп алган.

Т. ХЕРТЕК.

Улуг-Хем район.

БИСТИҢ ПАРТИЯВЫСТЫҢ, БИСТИҢ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАВЫСТЫҢ УЛУГ КҮЖҮ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. БРЕЖНЕВКЕ Саратов областың Новоузенск районунун Дмитриевка суурунун колхозчузу Михаил Илларионович КИТАЕВТИҢ ЧАГААЗЫ

Эргим Леонид Ильич!

Бо чылдың онзагай байдалын коргеш, бо чагааны бижипр деп сагыш анны бердим. Черде ынчаш, кандаашкыныг чыл болганда, тараачыннарывыс, ылаңгыя Заволжье тараачыннарының амыдыралын революция мурнундагы амыдыралы-биле шүүштүрүп коргеш, 1972 чыл 1921 чылдың агаар-бойдус байдалындан берге болганда, оларның амгы амыдыралын чугаалаксаан ийик мен.

Бо чагааны Заволжье ховуларындан, Саратов областың Новоузенск районунуң Калинин аттыг колхозундан бижидим. Маңаа холечик тараачынның ог-бүлезинге төрүттүнген мен, бодумнуң үр болган чиик эвес чуртталгамны маңаа эрттирген мен.

1918 чылда чаңгыс чер-чурттуг оорум-биле кады 22-ги адыгжы дивизияның Орел-Курилоск полугунга эки турабиле киргеш, боо-чепсекти холга туткаш, Урал фронтузунга ак-казактарга удур тулчуушкуннарга киржип чораан мен.

1929 чылда колхозка баштай киргеннер-биле кады киргеш, 1939 чылдан 1963 чылга чедир, тодаргайлаарга, 24 чыл дурузунда Калинин аттыг колхозтуң даргазынга үзүк чок ажылдаан мен.

Үр чылдарда даргалап келгенимнің дургузунда колхозчулар-биле кады хой бергелерге таварышкан мен. Ынчалза-даа кижилерниң амыдыралчуртталгазын байдак болгаш омак-хөгүлүг кылырынче кезээде чүткүл салып келген Коммунистиг партиязынга колхозчулар бүзүрел, турган.

Дайын мурнунда-ла колхозчулар бай-шыдалгыр чурттап турар апарган, оларның бажыңнарынга эт-севи болгаш азып-чеми-даа элбекшээн. Ол аразында колхозчуларның шак ол амыдырал-чуртталгазын дайын үрепкен. Ынчалзаадаа сагыш-сеткилиис ундаравын. Олар боттарының амырдыкын бодавайн, фронтуга хой-ле тараанны, эзтти, дүктү, чылыг хеп-сыпны бээрин кызыдып турганнар. Бистиң колхозчуларывыс боттарының хууда шыгжамырлары-биле фронтуга 16 танкыны болгаш ийи самолётту садып бергеннер. Самолёт садарынга бодум хуумда 130 муң рубльди берген мен.

Эрткен оруум, чурттап эрттирген үем халас барбаанынга чоргаарланып орар мен. Чуртталгамның кезээде сагышка кирип келир чамдык үеленгинге доктаавайн барып шыдавас-тыр мен. Аар-берге болган 1921 чылды ам-даа утпаан мен. Хаан ёзузунуң ылаңгыя кодээ ажыл-агыйга арттырын каан. аар-берге уржуктары авыяк Совет республикага таварышкан. Ынчан Коммунистиг партия биле чазак, В. И. Ленин боду чогуур хемчеглерни ап турган, ынчалзаадаа ең улуг бергелерни Заволжьениң тараачыннары чурттап эрттирген. Чүү турбаан дээр: аштан хаванпап турдувус, бистиң суурвуң ажы-толу, улуг кижилери дора олун турду. Хой-хой кижилер бажыңнар аразынга боостааже-ле ажар чүве дилеп чорун турду. Оларның хой нуруузу бажыңнар аразынга ынчалдыр дилеп чорун тура шуут кудумчуга олун каар турду.

Ядыы-түрегги тараачыннарның хой кезиниң кандыг-даа маа-маганы артпаан, оларны шуптузуп соп чип алган, чүге дээрге, хуу малды ажаап алыр арга черде чок апарган. Аштап-түрөп тараачыннар чаңгыс адыш тараа дээш чудурук-байларга сөөлгү идик-хевин, ол хамаан чок бажың-балгадын беспн, берилтерлер. Кодээге бүгү-ле тараачыннар аштап-суксап, олуп-кырлып турбаан дээрзин база чугаалаар ёрек. Чамдык чудурук-байдар хлеб-тараанны хырпын шартайтыр чиваашаан, аш-чутту ажыглап, бажын ажыр байып-даа турдулар. Чудурук-бай кижи ядыы тараачын кожазының эт-севин борбак хлеб-биле орнап алгаш, чаңгыс чер чурттугларының дар-берге байдалын улам бергедедип турганнар. Тоо-быдыргай системаның уржуудан амыдыралга тургустунган ындыг принцип хаанныг Россиядан салган чыдын калган болгай.

Амгы үеде, кажан тараачыннар дөгерезе бедик механизастаттынган улуг-улуг колхозларга болгаш совхозларга каттыжып алганда ёрек оон шуут өске-дир. Ажылчыннар болгаш тараачыннар сырый каттыжып, чурттуң бүгү республикалары эвиледежин алгаш, чоннуң чаагай чоруунуң дугайында бистиң Коммунистиг партиявыстың болгаш Совет чазаавыстың канчаардаа аажок улуг сагыш салыышкынының ачызында ындыг хай-халаптарны чеднишкиниг ажып эргин турар, ындыг байдал чонга билдиртир-билдиртпес апарган. Чиңээлээрге, бистиң бо Новоузенск районга 1972 чылдың агаар-бойдус байдалы 1921 чылдаазындан-даа берге болду, ынчалза-даа кандаашкынының тургуская бергелерин ажып эртериниң бүгү сорулгаларын мында шалыңкыны биле үе шинтпирлеп турар.

1921 чылда «Дендии коргунчуг кандаашкын болган чүве, ынчалза-даа Улуг Узень деп хем кажан-даа курган, катпаан болгаш хөөлбектер баа шуптузу суглуг чыткан болгай. Бо чылын оон-даа артык кандаашкын болду. 1972 чылдың дүжүдүнге немек болгуде чаъс-чар-даа болбаан, хөөлбектер шуут курган калган. 1972 чылдың январь айдан авгуска чедир бистиң колхозтуң девискээринге чүгле 33 мм хемчээлдиг ол-шык дүшкен аттыг болган. Ынчаарга май, июнь, июль дээрге, шуут курган айлар боон эрти. Бо чылдың чазында колхоз 14.627 гектар тараанны кыска хуусада, бедик агротехниктиг деңнелге чажыл тарган, ооң иштинде 443 гектар суггаттыг черни база тараан. Тараа дыка деңдески кылдыр үнгеш, баш тыртар дей бергенде кандаашкын эгелеп, ол-шык чок апаарга, ара када берген болгай. Ооң түңнелинде суггаттыг черлерден аңгы бүгү шолдүң тараазы кандаашкындан кадып калган. Колхоз бо чылын тараанның кандыг-даа дүжүдүн албаан. Ынчаарга Культура бажыңы хүннүң-не ажылдап турар, колхозчулар кинопу доктаамал көрүп турар. Оларның бажыңнарында электри чыраы, радио, хеп чүр машиналар, мотоциклдер, чадаг-тергелер эмгежок, 14 колхозчулар хуу

(Топчүзү 3-ку арында).

БАЙЫРЛАЛГА БЕЛЕК

Кызылдың зэт комбинады сезоннуг бүдүрүлге. Ажылдың эң хайныышкыныг, эң күжениишкиниг үезин — күс биле кыштың эгези. Бо үени тараажының күскү ижи-биле деңнеп болур. Чазактың шиитпирин өзугаар ол үеде найысылалдың бүдүрүлгелериниңден болгаш районнардан хөй кижилер мында кээп ажылдап турар.

Комбинат мал эдин белеткеп, оон янзы-бүрү чемнерни, ылаңгыя колбаса аймаан бүдүрүп турар. Эрткен он айларда ооң ажылдаанын сан-биле көргүзерге мындыг. Ниитизиби-биле 13 миллион 90 муң рубль түкнүг продукцияны бүдүрген азы планын 108,8 хуу күүсеткен болгаш ону сайгаргаш, бир миллион 61 муң рубль орулга алган. Бир хонук иштинде чоннуң хереглелинге 65 тонна зэт, эттен кылган чиг аъш-чем болгаш 4,5-5 муң тонна янзы-янзы колбаса аймаан бүдүрүп үндүрүп турар.

Бо мурнакчы ажылдыг коллектив Улуг Октябрьны кандыг күш-ажылчы белектер-биле уткуп турарын сонуургаан бис.

— Октябрь байырлалынга комбинаттың ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары төлептии-биле ужуражып турар,— деп, партия организациязының секретары Галина Леонтьевна Литвинцева чугаалады.— Байырлалдың бүдүүзүнде күш-ажылчы ээлчеге турушкаш, октябрь айда бүдүрүлге планын ажыр күүсеттивис. Чонга пландан ажыр 5 тонна зэт болгаш 35 тонна колбаса аймаан бердивис. Юбилейлиг чылда бистер кызымаккай ажылдап турар бис. Ооң херечизи — күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер дээш шээр мал эзди белеткээр цехте шуушторуглуг, автоматчыткан конвейерни ажыглалга киирдивис. Ону билдингир кылдыр тайылбырлаарга мындыг: дириг хойну конвейер эгезинде эккелген соонда, чүгле дөрт минута эртерге ооң эзди складче дужааттынар. Азы эрткен чылын ол цехке бир смена 500 хой эдин белеткеп турган болза, ам ол сан 1000—1200 четкен. 100 кижи хары угда чемненир столованы ажыттывыс. Ында комплексилиг дүштеки чемниг—бир-бир порция, мүн, хаарган зэт болгаш шай азы компоттуң — шупту өртээ 15 көпеек.

Коллектив ССР Эвилелиниң 50 чылын төлептии-биле уткуур дээш черле онза көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турарын оон-даа өске чүүлдер херечилеп турар. Бо чылын колбаса аймаан бүдүрүп турар цехтиң (начальниги Булат Конуспаев) ажылчыннары колбасаның болгаш ыштап кадырган эттиң чаа үш хевирин бүдүрүп үндүрерин шиңгээдип алган. Зэт шыгжаар черде дүнхүн иштинде 40 тонна зэт аймаан доңурар камераны эде тургузарын чедип алган. Заводтуң чогаадыкчыларының болгаш чаартыкчыларының саналын бүдүрүлгеге шиңгээткен, оон 1900 рубльдиң экономиктиг ажыын алган.

Ам комбинаттың директорунга сөс:

— Бистиң амгы үеде ажылывыстың кол сорулгазы — маңаа согары-биле сүрүп эккеп турар малды бичии-даа саадатпайн, доктааткан графикти шыңгыы сагып турар бис. Белен продукция маңаа мөөңнелип чытпазы-биле ону дораан сайгарып, хереглекчиже чорудуп, а кезиин өске областар, крайларже чорудуп турар бис. Ажылдың бо изиг түлүк өйүнде ажылчын күжү негеттинип турар үеде, партия, совет органнар биске хүн бүрү дузаны чедирип турар.

Ажыл-иштиң база бир шалыпчы участогу — зэт комбинады, ооң хөй кижилиг коллективиниң байырлалга белзэ ындыг болду.

О. ИРГИТ.

ТЕХНИКА СЕПТЕЛГЕЗИ

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Чадааның «Сельхозтехника» каттыжыышкыны райониуң колхозтарынга болгаш совхозтарынга эки шынарлыг техниканы септен бээр сорулгабиле бо чылын мастерскаяны 80 дорбелчин метрге алгыды туткан.

Октябрьда коллектив 14 тракторну, 33 автомашинаны септээн. 27 муң рубльдиң продукциязын сайгарар онаалгазын беш муң рубльге ажыргаан

М. СЕВЕН.

БУЗУЛБАС ЧАҢГЫС ЭП

Коммунистерниң ленинчи партиязын долгандыр сырый каттышкан совет улус Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 55 чыл оюнче болгаш ССР Эвилелиниң тургустунганының 50 чылынче уткуштур чоруп орар. Бистиң чуртувустуң ажылчыннары, колхозчулары, интеллигенциязы, бүгү ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXIV съездизиниң төөгүлүг шинтпирлерин чүткүлдүг күүсеттишаан, ол кайгамчыктыг хүннерге политиктиг болгаш күш-ажылчы улуг көдүрлүүшкүнүн байдалында белеткенип турар.

ССРЭ-де тургустунган сайзыраңгай социалистиг шинтилелде бүдүрүлгенин чепсек-херекселлерге шинтилел ончүзү бүрүн тергиндеп турар. Аңгы болгаш национал төрүлдээзин бисте кезээде турбас кылдыр узуткаан. Социализмниң типлелгези дээш демиселге, ону камгалаар дээш тулчуушкуннарга, дем каткан тургузукчу ажыл-ишке ажылчы аңгыларның болгаш социал бөлүктериниң аразында, нацияларның болгаш биче буурай улустарның аразында найыралдың база кады ажылдажылганын харылзаалары хөгжүп калбарган, кижилериниң — совет улустуң чаа төөгүлүг шинтилежилгеин тыптып келген. Совет улус болза экономиктиг, социал-политиктиг болгаш культурлуг амыдыралдың чаңгыс эптии-биле, маркенечи-ленинчи идеологияның винти чоруу-биле, коммунизмни тургузарының алыс бедик сорулгалары-биле сырый кадылган.

СЭКП-ниң XXIV съездизи социал политиканың, чоннуң амыдыралын бүгү талалыг экижидериниң дугайында калбак программаны ажылдап кылган. Ону боттандырып турары совет шинтилелдиң чаңгыс эвин улам ыңай быжыглап турар. Партиялың күженишкиннери болза, ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның болгаш интеллигенцияның эрге-ажыктарын таарыштыр дүүштүреринче болгаш биллиг өөренип коорунче, чаңгыс аай социал бөлүк болурунче шинтилелдиң шимчээшкининге идиг бээринче угланган. Ынчалзажок аңгы болгаш социал талазы-биле туруп турар ылгалдарны партия барымдаалап, ажылчын аңгының кол ролюн, чурттуң амыдыралының бүгү талаларына ооң салдарының өзерин хандырып турар. Бистиң ажылчын аңгывыс — Россия пролетариадының революстуг чаңчылдарының толептиг үргүлчүлекчизи-дир. Ол дээрге бөгүн-даа болза бодунуп хүрээлеңинде 65 ажыг миллион кижини каттыштырган эң хөй кижилиг аңгы болуп турар. Ажылчыннар шинтилелдиң кол бүдүрүкчү күжү болуп келген болгаш болуп артар-даа, социалистиг экономиканың хогжүлдезинге олар шинтпирлиг салыышкынны киирип турар. Бүгү совет улустуң моральдыг болгаш политиктиг шынарлары ажылчын аңгының үлегер-чижектеринге болгаш идеалдарынга кижизиттинип, ооң чаңгыс эви улам быжыг болуп бар чыдар.

ССРЭ-ниң профэвилелдериниң XV съездизинге эш Л. И. Брежневтиң демдеглээни болза: «Коммунистиг тургузуушкунуң амгы үе-чадазында бистиң чуртувустуң колхозчу тараачыннары-биле болгаш күш-ажылчы интеллигенциязы-биле ажылчын аңгының эвилели улам ханы уткалыг болуп бар чыдар. Коммунизм тургузуушкунунга кол рольду ойнап турар болгаш ойнаар-даа апаар ажылчын аңгы ол өйдүр улуг эвилелдиң быжыглакчы күжү болуп арттар. Чогум-на харын аңаа үндезилээш, совет шинтилелдиң улам ыңайгы идейполитиктиг болгаш социал сырый каттыжыышкыны, чурттуң нацияларының болгаш биче буурай улустарының чоокшулажыышкыны болуп турар».

Ажылчын аңгының болгаш колхозчу тараачыннарның быжыгып турар эвилели — совет тургузугнуң политиктиг үндезини-дир. Эвилелдиң төөгүзү — ёзулуг акы-дуңма чоруктуң болгаш дузалажылганың чырыткыланчак үлегер-чижээ-дир. Бистиң чуртувустуң пайыралчы ийи аңгызының харылзаа байдалдарының ол чырыткыланчак үлегер-чижээ көдээ ажыл-агыйның амгы, таарымча чок болган чылының байдалдарында база дагны илергейлеттинген. Үлетүрүнүп, трапепорттуң болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының ажыл-ишчилери бедик организастының болгаш медерелдиин көргүзүп, дүжүт ажаап алыышкыны-биле болгаш мал чемин белеткээри-биле холбаалыг сорулгаларны шинтпирлээринге улуг салыышкынын киирген. Хой-хой бүдүрүлгелериниң коллективтери көдээ ажыл-агый машиналарын бүдүрерин ковудедип, колхозтарга болгаш совхозтарга оларны хуусаа бетинде чорудун бээрин хандырган. Ажаап алыышкын ажылдарынга мүн-мүц хоорайжылар шуут киришкен. Ылаңгыя чурттуң чөөн талакы районнарының тараажыларынга олар улуг дузаны чедирген.

Партия организациялары, ажылчы чоннар депутаттарының Советтери, профэвилелдери, комсомол хоорай биле көдээниң аразынга шефчи харылзааларны моон соңгаар-даа бүгү хемчег-биле калбартыр, көдээниң бүдүрүкчү күштерин остүреринге ажылчын аңгының салдарын күштелдирер, көдээ ажыл-агыйны көдүрер талазы-биле партияның ажылдап кылган комплекстиг программазын боттандырарынга ажылчын аңгының салыышкынын ковудедир хүлээлгелиг.

Эртем-техниктиг депшилгени дүргедедир, ажылчы чоннуң культуразының, эртем-билииниң болгаш медерелиниң деңнелин улам ыңай бедидер сорулга-биле ажылчын аңгының, тараачыннарның болгаш интеллигенцияның дем каттыштырылгазын калбартыры болгаш ханыладыры чугула.

Кол чүве чүл дээрге, дем каткан ажыл-ишке бүгү совет кижилерни сырый каттыштырары, оларның идепкейин болгаш инициативазын иниги угланыышкынче угдан-шиглээри болур. Ам эң чугула сорулга—беш чылдың ийиги чылының онаалдаларын болгаш хүлээлгелерин чугаажок күүседиридир. Ниитилел бүдүрүлгезиниң эки ажыктын хандырары, ажыл-агыйны кампалгалыг башкарары, тотчеглээшкинге удур демиселге, сагылга-чурумну эң шыңгыы сагыыры, дагдынган ажыл-херек дээш ажылдакчы бүрүзүнүң харысалгазын бедидери үргүлчүнүң кичээнгейин негеп турар.

Бүгү ажылчы чоннарны совет патриотизмниң, социалистиг Торээн чурт болгаш бистиң улузувустуң боттандырган улуг чаагай ажыл-херектери дээш чоргаарланыышкынының ёзузунга, интернационализмниң ёзузунга, национализмниң, шовинизмниң болгаш национал кызыы эргежыктарның илерээшкиннеринге эштеш чок болурунуң ёзузунга, бүгү нацияларны болгаш биче буурай улустарны үндүлеп көөрүнүң ёзузунга кижизидерин партияның XXIV съездизи чугула ужур-дузалыг кылдыр корген. ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чылынга алдар кылдыр социалистиг чарышты улам ыңай калбартыр хөгжүдери, партия организацияларының идей-политиктиг ажылы, акы-дуңма культуралар чеднишкиннериниң көрүлделери болгаш алдарлыг юбилейге белеткел үезинде бүгү-ле эвилелдешкен республикаларда чорудуп турар өске-даа масштаблыг хемчеглер ол кижизидилге ажылынга аажок улуг идиглиг болур. Чаңгыс аай социалистиг Торээн чуртка, чаа ниитилел тургузукчуларының интернационалчы улуг арга-маргаазынга хамаарылгалының медереп билир чорукту массаларга бүгү хемчег-биле быжыглаары — партия организацияларының хүлээлгези-дир.

Бистиң ниитилелливистиң чаңгыс эви—магалыг улуг күш ССРЭ-ниң ажылчы чоннарының сырый каттыжыышкынының социализмниң бүгү делегей төөгүлүг чаалап алыышкынының бирээзи болбушаан, оларның чогаадыкчы идепкейиниң озулдезиниң эгээртинмес үнер дозу, коммунистиг тургузуушкунга чаа-чаа типлелгелериниң үндезини болуп турар. Бүгү совет кижилер СЭКП Топ Комитединиң Улуг Октябрьга уткуштур дараазында кыйгырыын сорук киринишкин-биле уткаан:

— АЖЫЛЧЫН АҢГЫНЫҢ БОЛГАШ КОЛХОЗЧУ ТАРААЧЫННАРНЫҢ ЭВИЛЕЛИ ДЕЛГЕРЕЗИН! СОВЕТ НИИТИЛЕЛДИҢ БУЗУЛБАС ИДЕЙ-ПОЛИТИКТИГ ЧАҢГЫС ЭВИ БЫЖЫГЫП ТУРЗУН!

(«ПРАВДАНЫҢ» МУРНУКУ ЧҮҮЛҮ).

Партия организацияларында

отчёттар болгаш соңгулдалар

НЕГЕЛДЕ, ХАРЫЫСАЛГАНЫҢ КОШКААНДАН

Бо чылын партия эге организацияларының отчёттары болгаш соңгулдалары ССРЭ-ниң 50 чылын төлептиг уткуур дээш шудургу белеткелдиң үезинде эртип турар. Коммунистер ол хуралдарга ажылдың түнелин үндүрбүшаан, партбюронуң даа, ниити парторганизацияның ажыл-чорудулгазын анализтеп, ажылхеректи шугумчүлекчи ёзу-биле көрүп, организацияның дайынчы арга-шинээзин улам күштедирериниң база коммунистер түрүзүнүң идепкейин бедидериниң аргаларын айтып турар.

Тываның электри четкизинде парторганизация хоорайда улуг организацияларның бирээзи, ында 50 ажыг коммунистер бар. Олар коллективтиң бүдүрүлге планын күүседиринге таарымчалыг салдарны чедирип турары чугаажок болбайн аан. 9 айларда электри энергия бүдүрел планын 105,7 хуу күүседип, пландан ажыр 3,7 мун киловаттшак энергияны ажылдап үндүрген. Оон бот-үнези чиигээн. Бүдүрүлгениң чаартыкчылары багай эвес түнелдерлиг болган, тос айларда олар чаартыкчы 41 саналдарны киирген.

Тываның электри четкизиниң коллективи бо чылын Ак-Довурак — Кызыл аразының электри шугумунуң дамчыдылгазын ажыглалга киирер талазы-биле хой ажылды кылган.

Бир эвес партия организациязының ажылын хандыр анализтеп көөр болза, партбюро (оон секретары турган А. М. Храмов) отчёттуг үеде болунуң аргазындан дыка куду деңнелдиг ажылдааны дораанна эскертине бээр. Бүгү коммунистери чангыс демниг ажылче хаара туулуп шыдаваан. Ынчангаш бүдүрүлгениң айтырыгларын шиитпирлеп база оны башкарын турарында улуг четпестер бар. Электростанцияны кышка багай белеткенген. Өткен чылга деңнээргe, ажылга озал-ондак болур, үрей кылыр чоруктар эвээжевээн. Партия хуралдары Устав неделдезин ёзугаар болбайн, чамдыкта үстүп турган. Оларның чамдыктары чогуур белеткел чок, организастыг деңнели чавыс байалдыг эрип турган. Хуралдарны белеткээринге коммунистерни киириштирбээн.

Партбюро болунуң хуралдарын таварылга болганда эрттиргилеп, хүлээп алган шиитпирлериниң күүселдезин организаставаан. Ол дугайын коммунистерге дыңнатпаан. Ынчангаш парторганизация партия хуралының кижизидикчи ролюн бедидип шыдаваан.

Коммунистерни кижизидиринге болгаш оларның ажылын контрольдаарынга чугула чепсек партия кежигүннериниң болгаш бюронуң хуралдарынга оларның информацияларын дыңнаары улуг ужур-дузалыг. Ынчалзажок отчёттуг үеде ол талазы-биле чаңгыс-даа ындыг айтырыг чугаалашпаан. Ынчангаш чамдык коммунистер партбюронуң контролюндан дашкаарлааш, бодунуң партийжи хүлээлгезин болгаш даалгаларны багай күүседип турар. Чижээ, партбөлүк организакчызы Ю. И. Сурков кандыгдаа ажыл чорутпаан. Коммунист А. Н. Новожиловту эрткен чылын пропагандиске томуйлаан, ынчаарга чыл дургузунда ол чаңгыс-даа кичээл эртирбээн. Уставчы негелдени ынчаар багай күүседип турар коммунистерни партбюрога чаңгыс-даа чугаалашпаан, олардан негелде кылбаан.

Тываның электри четкизинде парторганизациязы соолгу үеде коллективте ажыл-херек дээш коммунистерден негелдени кошкаткан, принципиалдыг шугумчүлелди болгаш ботшугумчүлелди калбартпайн турар. Администрацияның ажылын контрольдаар эргени партбюро долузу-биле ажыглап шыдаваан.

Бо коллективте парторганизацияның ажылында улуг четпестер бар. Ынчалзажок отчёт-соңгулдалыг хуралга санал берген 13 коммунистин хөй кезиинин саналдары бот-отчёт ышкаш болган. Партийжи ажылдың деңнели ында ынчаар куду тургустунганының чылдагааны, ону экижидериниң аргаларын хуралга кымдаа тодаргай чугаалаваан.

Коллективте күш-ажылдың сагылга-чурумунуң кошкаан, чамдык цех начальниктериниң харыысалга чогун коммунистер хуралга дувүрээзин-биле демдеглээн. Четпестерни олар өскерип, билип турза-даа, тоовайн эртип турар. Ажыл-шагы үзүп турарларны цехтерде демдеглевейн турар. Тос айларның түнелдеринде 34 кижи 132 кижи-хүн прогулду кылган. Коллективте улустуң өнчү-хөренгизин төтчеглеп, оорлаар чоруктар бар. Ол дугайын коммунистер А. П. Козяев, В. С. Кажин-оол олар чидиннибиле шугумчүлээн. Ылаңгыя тудуг материалдарын төтчеглээр, боттарынче дажыглаар чоруктар бар. Бо айтырыгга чогуур корум-чурумну турргузар талазы-биле партбюродаа, администрация-даа хемчег албаан.

Отчёттуг үеде партбюро партийжи хүрээлениң өзүлдезиниң дугайында сагыш салбаан, коллективте мурнакчылар база коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары хөй-даа болза, бо чылын олардан чаңгыс-даа кижи СЭКП-ге хүлээп алдынмаан.

Партдокументилерин солуурунга белеткелдер-биле холбаштыр амдыызында парторганизация шоолуг ажыл чорудуп шыдаваан. Сентябрьде эрткен партия хуралынга ол айтырыгны эки белеткел чокка, ёзу барымдаалап чугаалашкан. Аңаа тускай хемчегни хүлээп алза-даа, ону боттандырар талазы-биле кандыг-даа хемчег алдынмаан.

Партия организациязы идеологтуг ажылде кичээнгейни база кошкаткан. Коллективте политиктиг өөредилгениң деңнели куду, лекцияларны ховар номчуп-турган, политинформаторлар ажылдавастаан, хана парлалгазының деңнели дыка чавыс. Хүүнүн темазынга холбашкан лозун-плакаттар эвээш, ылаңгыя ССРЭ-ниң 50 чылынга холбашкан лозун ам-даа чок.

Кызылдың электри станциязында парторганизация мурнунда хоорайга эки ажылдыг организацияларын бирээзи болуп, маңаа парторганизациялар секретарларының семинарын безин эрттирип, бодунуң эки дуржулгазын безин өскелерге дамчыдып турган. Ол ам чүге ынчап барганы? Оон чылдагааны хамыктың мурнунда партбюронуң негелде чок, шүшпен ажылдааны, коммунистернин идепкейин болгаш ажыл-херек дээш харыысалгазын бедитпээни-биле тайылбырлаттынар. Ынчангаш чаа соңгуткан партбюро бодунуң бүгү ажыл-чорудулгазын СЭКП-ниң XXIV съездизиниң болгаш партия Төө Комитединиң май (1972 чыл) Пленумунуң шиитпирлериниге дүүшүп эде тургузар ужурлуг.

А. САГАЛАКОВ,
СЭКП Кызыл хоорхомунуң инструктору.

«Тес-Хем» совхозтуң Y. Шынаа салбырында сураглыг чылгычы Очур-оол Сандый-оолдуң дузалакчызы Сезеней Самдарак салбырда макталдыг чылгычыларның санында кирген. Дузалакчы бооп ажылдап келгени алды чылдарның дүргүзүнда аныяк кижиниң арга-дуржулгазы болгаш мергежили бедээн. Сөөлгү үш чылдарда чылгычылар 87—87 баш чедир кулуннарны чүс баш беден камгалап алганнар. Ийи чыл бурунгаар чылгычылар ээлчежип кадарар аргаже шилчээн.

ЧУРУКТА: чылгычы С. Самдарак.

А. ДЕМБРЕЛЬДИҢ фотозу.

Кыштаглаашкынга беленин хынап тур бис

ШЫҢГЫЫ ШЫЛГАЛДА МУРНУВУСТА

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң тургустунганындан бээр 50 чыл болурунуң улуг байырлалынга күш-ажылчы белектерлиг ужуражыр дээш, бүгү совет кижилер улуг көдүрлүүшкүн-биле ажылдап турарлар. Бүгү чуртта калбарган чарышка Өвүр районнуң «Торгалыг» совхозунуң ажыл-ишчилери, бүгү чон-биле бир дөмей киржип, боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин ак сеткилдии-биле күүседип-даа келген. Бо хүннерде совхозтуң мурнунда салдынган кол сорулга — мал кыштаглаашкынын организастыг чорудары. Бистиң совхозтуң кол ажылы — мал ажылы болганда, кыш — биске эң-не нарын шылгалланың бирээзи.

Кышка белеткелди чүгле күзүн чорудар эвес, частан эгелээр ужурлуг. Малчыннар чазаглап көжериниң мурнунда, кажаа-хораазының көрженин коптаргаш, ону одалгага белеткеп, кургадып, кажааларның болгаш чуртталга бажыннарының сонга, хаалгаларын чаъс-чайыкка хажывас кылдыр дуглап, өске-даа чүүлдерни эмелеп каар ужурлуг. Ол кышкаш чазын малчын бүрүзү сиген кезип алыр хадыланнарын суггарып алыры бистиң малчыннарывыста сөөлгү чылдарда чаңчыл апарган.

Ниитинин малын кыштан хүр ажырарда кызза чогуур эң кол чүүл — аңаа четчир санныг чемин белеткээри. Биске мал бажы хөй болгаш ол ажылче онза кичээнгейни салып турар бис. Бо чылын 3934 тонна сигенни бистиң совхоз белеткээн. Ол эрткен чылдаазындан барык-ла 1000 тонна хөй. Юбилейлиг чылда совхоз каш кезек черге көк суланы тараан турган. Оон дүжүлү чаагай болуп, гектар бүрүзүнден-не 23 центнер ногаан массаны алган бис. Ниитизи-биле 2046 тонна эки шынарлыг көк сула ажаап алдынган. Ам мал чемин кыштагларга чедирер ажыл түлүктеп турар. Бо хүннерге чедир 809 тонна сиген, 344 тонна көк сула кыштагларда чедиртинген. Оон-биле чергелештир Бии-Хем районнуң «Саян» совхозундан 230 тонна суланы садып алгаш, кыштагларда чедирип алган бис.

Үстүнде айытканым мал чеми бистин совхозтуң мал чеминге хереглелин хандырып шыдавазын өөренип көргеш, сиген кезерин уламчылаарын совхозтуң дирекциязы болгаш партком шиитпирлээн. Кыш дүжүп турда канчап сиген кезерил? — деп айтырыг тургустунуп кээр чадавас. Чүвениң ужуру мындыг. Бистин мурнуку чылдарда сиген кезип ап турганывыс Успа-Хөл эриинде шынаалар бо чылын чаъс-чайык көвүдээш, тулааланы бергей. Кажан оон кыры доштай бээрге ону кезип эгелээнивис ол. Ам ында 15 кижи составтыг бригада 800 тонна сиген кезер хүлээлгелиг шудургу ажылдап турар.

Эрткен кыжын совхозтуң девискээринге хар улуг болганындан, мал чеми чедишпезинден малдың баш саны элээн хораанын миннип чугаалаар ужурлуг. Бо чылын ону болдурбас дээш, боттуг хемчеглерни ап, бергедей берген таварылгада малды тургузу азыраары көрдүнген. Малга чемни ылбырадып бээр 2 бөдүүн черлерни кылып, суг кудар 33 цистерналарны белеткеп, 5 кудуктарның септелгезин дооскан. Ол ышкаш кыштагларже суг дажыыр 4 тускай автомашиналар бар.

Совхозтуң бүгү малы 150 коданнарга кыштаар. Шээр малдың 118 кажааларының 104-түү бүрүн септеттингеҢ. Чаш малдың 76 кажаларының 67-зи септеттинген болгаш печкаларын салып дооскан. Бода малдың 15 кажаалары бүрүн септеттинген болуп турар. Ында 214 метр чемгерилге коошпаларын болгаш өске-даа чүүлдерни немей кылгылаан.

Хойжу бригадалар төптеринде 5 кызыл-булуңнар, ынча чунар-бажыннар септеттинип, дериттинген. Кыштаглар септээринге идепкейлиг киришкен малчыннар бисте хөй. Оларга Тумат Найырал, Донгак Байыр, Ховалыг Кара-оол Донгак Анай-оол оларны хамаарыштырып болур. Ол кадарчылар боттарының күжүбиле 10-15 тонна сигенни белеткээш, кыштагларында чедирип алганнар.

Чадааананың КМК-зының четпес ажылының уламында Чиңге-Сайырда болгаш даа белдириңде чамдык чаа кажаалар ажыглалга кирбейн баргаңы хомуданчыг. Оларның чамдыызы барык-ла 2 чыл ынчаар туруп турар.

Совхоз мал ажылдыг болганда, кыштың нарын шылгалдазы чүгле малчыннарга хамаарылгалыг болур эвес, ол — бүгү кижилернин киржигезин негеп турар. Кышкы үеде мал оллаашкыны эгелей бээрге, малчыннарга дузалал күштү чорударын дирекция болгаш партком амдан эгелеп-ле планнай берген.

В. БҮРБУ,
«Торгалыг» совхозта партком секретары.

Чер-чер Советтеринин сессияларында

«Х Улуг хурал» колхозта мал кыштаглаашкынынга белеткел дугайында айтырыгны **Баян-Кол көдээ Советтиң** ээлчеглиг сессиязында чугаалажып көрген.

Колхоз бо чылын 1955 тонна сиген белеткээр планын 2118 тонна кылдыр күүседткен, 412 тонна саваңны белеткеп алган. Амгы үеде кыштагларже сигенни, саваңны сөөртүү уламчылавышаан. Септелгеге ажылдаар 3 бригада тургустунган. Ам-даа 6 чурттала бажыңын, хураганның 4 үгээн немей кылыр. Бажыңнарга печка кылыры туйбу чогундан элээн бергеден турарын болгаш чедир кылдынмаан ажылды сессияга депутаттар бүгү талалыг сайгарган.

Оттук-Даш сүт-бараан фермазында инек, бызаа кажааларының одалга системазын эде кылыр дээш Шагаан-Арыгда «Сельхозтехника» каттыжыышкыны колхоз-биле керээ чаргаш ону сентябрьның чаазында кылып эгелээн. Ынчалза-даа ол кончуг оожум темпилиг чоруп келген. Соок дынзый берзе чаш бызаалар бергедээри чайлаш чок — деп, ферманың бригадири С. Эрес-оол сессияга санал бергеш дувурээзинниг чугаалаан.

Өске-даа четпестерни кыска хуусаада чайладыр, малчыннарның ажылга харыысалгазын бедидер айтырыглар депутаттарның кичээнгейин хаара туткан. Кыштаглаашкынга белеткелди ноябрь 10-га чедир бүрүн доозарын сессия шиитпирлээн.

С. ДУВАА.

* * *

Кыштаглаашкынга белеткел — хүннүң чугула айтырыы! **Чыргаланды көдээ Советтиң** сессиязы мындыг лозуңнуң адаа-биле эрткен. Сессияның хүн айтырыы — «Чодураа» колхозта кыштаглаашкынга белеткелдиң чоруп турарының дугайында болган.

Колхоз бо чылын малга чем белеткээр ажылды элээн организастыг чорутканын сессияга демдеглеп, аңаа идепкейлиг киришкен коллективтерни мактаан. Бөдүүн чем белеткээриниң планы күүседтинген. В. Аралдин удурткан ховутрактор бригадазы, инек фермазының, хойжу бригадаларның малчыннары келир кышка кызымаккай белеткенген. Оон түнелинде колхоз чүгле сигенни безин 3042 тоннаны белеткеп алган. Силостуң, саваңның, холуксаалыг чемнериниң курлавыры биче эвес тургустунган. Бар сигенниң чартык кезиин малчыннарның кыштагларында чедирген.

Ам-даа кызза чогуур ажыл хөй. Бода болгаш шээр малдың он ажыг кыштаанда септелге кылдынмаан. Төрүүр хөй кыштагларында сакман арганың сес кажаазының клеткалары чок, печкалары үрелик. Чамдык кыштагларда дүжүрген сигенни кажаалааныңдан мал төтчеглеп турар. Кудуктар септелгези кылдынмаан. Кыштагларда малга суг кудуп, чем каап бээр оңгачалар чедишпес. Малчыннарның чурттала бажыңнарының септелгези четче кылдынмаан. Бригадалар төптеринде кызыл-булуңнар септелгезинче ам-даа кирбээн. Бо четпестерни дарый чайладыры-биле септелге кылыр тускай звеноларны четчелеп тургузарын, малчыннарның күжүн мобилизастаарын чугула деп сессия санаан.

Д. ДИРЧИН.

Кыштаглаашкынга белеткел Ак-Туруг салбырында ниитизи-биле оожум чоруп турарын **Ак-Туруг көдээ Советтиң** сессиязынга депутаттар болгаш активчилер демдеглээн.

Салбырның хойлары безин 25 коданга кыштаар. Оон иштинде 4 кажаанын ханаларын болгаш кырында ирип баксыраан манзаларын солуп септээри планда көрдүнген. Бо хүннерде оларның чартыының септелгези доозулган. Үр үеде тудуг материалы чогундан хөй болгаш инек кажаларының септелгези чорбайн келген. Чоокта чаа тудугжу звеноларны тудуг материалдары-биле хандырган. Ынчангаш септелге ажылдарын шалыпкын доозарының аргалары тургустунган.

Чаш-Тал, Терек, Ооруг, Кызыл-Хая, Кара-Суг ол ынчаар кыштаар малчыннарның чурттала бажыңнарының печкаларын салып, чугайлап дооскан. 4 кижи составтыг тудугжу кыстар звенозу хойжуларның бажыңнарын чугайлап доозуп турар. Ам чамдык бажыңнарның печкаларын салыры, шалазын солууру болгаш өске-даа ажылдарны кылыры арткан.

К. КОМБУ.

ХОЖУДААШКЫНДАН УШТУНАР

Тес-Хем районнуң партия организациялары күүсү хову ажылдарының канчаар доозулганын, келир чылга белеткелдериниң байдалын хандыр анализтеп, чугаалашкан. Ол дугайында тодаргай хемчеглерни ажылдап кылгылаан.

Бо чылдың тос айларында эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге, район эътти 453 центнерни, сүттү 204 центнерни хойну саткан. Үшкү кварталда сүт садар план 110,7 хуу күүсеттинген. Ниитиниң малынга бодүүн болгаш чулуктуг чемнер эрткен чылдан хөй белеткеттинген.

Районда кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезиниң мурнакчылары ковүдээн. Ынчалза-даа партия организациялары мурнакчыларның дуржулгазын нептередип, хожудап турарларны оларның деңнелинге чедирер дээш, чогуур негелдеге чедир ажылдаваан. Ажыл-агыйлар үшкү кварталда мал бажы өстүрер болгаш сүттен ацыда мал продуктуларын бүдүрер база күрүнеге садар планнарын күүсетпээн. Продукция садарының чыл планнарын күүседири ам бергеден турар.

Чыл санында-ла мындыг байдалдың тургустунуп кээп турарының чылдагааннары ажыл-агыйжы эвес, харыысалга чок чоруктарның ужуунда база ажыл-агый удуртукчуларының болгаш тускай эртемниглериниң негелде, харыысалгазының кошкаанда. Ынчангаш малдың өлүр, чидер, хораар чоруу болгаш кайы хамаан чок самчыгдаттыпары хөй. Бо талазы-биле «көргүзүглер» эвээш эвес, эрткен чыл-биле деңнээрге бо чылдың чүгле тос айларында малдың өлүр чоруу «Чодураа» колхозта 1,8, «Ак-Эрикте» — 1,3, «Тес-Хем» совхозта 1,4 катап ковүдээн. Малдың кызыраар чоруу хөй. Бо хүннерде торүзе чогуур инектериниң чүгле 56 хире хуузу торээн, өскези бызаа бээр бе, бербес бе деп айтырыг туруп турар, кызыраан хойнуң саны база хөй.

Бо бүгү болза мал бажы өстүрериниң планын күүседиринге багай салдарны чедирген. Бир эвес үстүнде айыткан мал турган болза, район эът планын болгаш мал бажы өстүрериниң планын ыракта ажыр күүсеткен турар ийик.

Ниити малга хамаарыштыр торүүр малдың хуузу эвээш: Инек 36,5, хой—56, ошкү—55, чылгы — 19,5 хуу бооп турар. Ылаңгыя ол көргүзүглер ийи колхозта: «Чодураа» биле «Ак-Эрикте» кончуг эвээш. Ынчангаш аныяк кыс малдар садып алырын организастап, бар хунажыннарны, кызырактарны эдержилгеге киирери чугула. Мал бажын өстүрериниг бир чугула курлавыр күрүнеге садар малдың дириг деңзизин бедидери болур. Районнуң бо чылын саткан 924 тонна ээдиниң 13,6 хуузу арган болган. Инектиң ортумак деңзизи чүгле — 251, килограмм четкен.

Кагдыңган чайлагларны ажыглап, малды семиртири база чугула. Негелдеге дүгжүп турар, мал тарын боозадыр пунктуларны немей кылырын, хой кыргыыр эки пунктуларны тударын партия хуралдарынга хүлээп алган хемчеглерде корген. Уксаажыдылга ажылын, бонитировканы, класстаашкынны доктааттынган чурум ёзугаар эки чорудуп тургаш, малдың продуктулуг чоруун ковүдедир аргаларны база ында айыткан. Ам кол чүве ол хемчеглерни боттандырар дээш партия, совет болгаш ажыл-агый организациялары дээштиг, шудургу хемчеглерни алыр ужурлуг.

Малдың баш санын өстүрериниң, оон продукциязын ковүдедириниң талазы-биле 1973 чылда салган сорулгаларны күүседириниң бир чугула үндезини ниитиниң малын хүр чаагай кыш ажырары болур. Аңаа белеткел багай, хыналдадан илерээни болза, кышка долузу-биле белен хойжу бригада, ферма чок. Барык ийи чүс хире кыштагларның дыка хөйүнде чедир кылыр ужурлуг ажылдар бар. «Ак-Эрик» колхозтуң Улуг-Күзегде сүт-бараан фермазында инек кажаазыдаа, чурттала бажыңнарыдаа кышка белен эвес. Совхозтуң фермазында байдал оон дээредевес.

Ындыг байдалдыг хойжу бригадалар база бар. «Ак-Эрик», «Чодураа» колхозтарның мурнакчы малчыннарының безин кыштаглары белен эвес. Ол ийи колхоз сиген белеткээр планнарын күүседип-даа алган болза, ону кыштагларга чедирерин оожумнадып турар, ол болза ылаңгыя «Ак-Эрикке» улуу-биле хамааржыр.

Район ниитизи-биле мал чеми белеткээр планын күүсеттпээн, бир башка онааштыр мал чеминиң единицазы дыка эвээш болганда, бар чемни ажыл-агыйжы байдал-биле кадагалап, чарыгдаар ужурлуг. Оон-биле чергелештир четпес мал чемин өске районнардан тыптынар хемчеглерни алыр апаар. Кыштаг бүрүзүнге малга чем бээр оңгарларны, шагжаларны кылырын, бодүүн чемнерни хайындырын бээр херексеелдерни тургузары чугула бооп турар. Ынчаарга кудуктуң дыка хөйү ажылдавайн турар, суг сөөртүр 16 машинаның чамдыызы чүүк сөөртүр машиналар кылдыр эде дериттинген. Малчыннарны ийи ээлчеглиг ажылче шилчидери оожум шиитпирлеттинин турар.

Ол бүгү айтырыгларны чоокта чаа СЭКП райкомунуң пленумунга бүгү талалыг чугаалашкан, доктаал-биле кады делгерецгей хемчеглерни хүлээп алган. Ам сорулга чүл дизе, ында айыттынган чүүлдерни амыдыралга боттандырар дээш партия, совет болгаш ажыл-агый органнары шиитпирлиг хемчеглерни ап, организастыг ажылды күштелдирери болур.

А. ДЕМБРЕЛЬ,
«Шынның» корреспондентизи.

ЧАГЫДЫЛГАНЫ ОРГАНИЗАСТЫГ ДООЗАР

Бистиң партиявыс парлалганы улам сайзырацгай болдуурарынче болгаш оон масса ортузунга тарадылгазынче доктаамал кичээнгейни салып турар. Хүн бүрү үнүп турар солун, сеткүүлдүң тиражы дыка өскен. Бисте солуннарның, журналдарның бир үнер тиражы 316 миллион экземпляр четкен. Муң кижиге-ле 1295, оон иштинде чагыдылга-биле 1154 экземпляр солуннар болгаш журналдар онаажыр. СЭКП ТК-ның болгаш ВЦСПС-тиң үндүрүп турар парлалгазынга чагыдылга дыка өскен.

«Партийная жизнь», «Коммунист», «Агитатор» база «Политическое самообразование» журналдарга Коммунистиг партияның политиказының чугула айтырыгларын бижиишаан, СЭКП-ниң XXIV съездизиниң шиитпирлерин, тоску-беш чылдың онаалдарын күүседиринге ажылчы чоннарны мобилизастаар талазы-биле партия организацияларының организастыг база идеологтуг ажылының дуржулгазын доктаамал чырыдып турар. Бо журналдардан «Партийжи-организастыг ажыл», «Ажыл-агыйны удуртуру», «Идеологтуг ажыл», «Идей-теоретиктиг айтырыглар», «Экономиктиг политика», «Чаа кижини хевирлеп кижизидери», «Агитас-массалыг ажыл» «Даштыкы политиканың айтырыглары» деп рубрикаларның адаа-биле чугула айтырыгларны номчуп ап болур.

Партия өөредилгезиниң системазының кол-кол звеноларының өөредилге программаларында каргеи темаларның теоретиктиг айтырыгларын, консультацияларны, өөредилге-методиктиг база өске-даа материалдарны доктаамал парлап турар. Бо журналдарны база «Правда», «Сельская жизнь», «Советская Россия», «Советская культура», «Экономическая газета» солуннарны партия, совет, профэвилел база комсомол ажылдакчылары пропагандистер, агитаторлар, лекторлар, политинформаторлар чагыдып ап, хүн бүрүнүң ажылынга ажыглан турарлар. Олар өске-даа номчукчулар өртүзүнде калбаа-биле тараан. Бот-өөредилге-биле өөренип турарларга, партия өөредилгезиниң системазының дыцвакчыларынга үстүнде адаан солуннар, журналдар дыка ажыктыг.

Солуннар болгаш журналдарның тиражының өскени, телевидение, радио точкаларының калбарганы-биле чергелештир, бис хөй янзы информацияларны хүннүң-не номчуп, дыцвап, көрүп ап турар бис. Хүн бүрүнүң үнүп турар парлалгазын номчукчуларга дүрген чедиринче улуг кинээнгей салдынган. Эң-не массалыг төп солуннарны дүрген парлап ковүдедиринге амгы үеним болбаазырацгай техниказын ажыглап турар. Ол солуннарны самолёт-биле эккелген матриц ёзугаар улуг-улуг хоорайларга парлап ковүдедир, а чамдык хоорайларга солун арыннарын фототелеграф-биле дамчыткан, ковүдедир парлаар. Бис ам төп солуннарны үнген хүнүнде-ле номчуур аргалыг болган бис.

1973 чылдың январь 1-ден ап эгелээр парлалга чагыдылгазының кампаниязы доостурунга чедир эвээш хонук арткан. Улуг политиктиг ужур-уткалыг, массалыг бо кампания үезинде масса-политиктиг база организастыг ажылдарны партия, профэвилел, комсомол организациялары калбарткан. Харылзаа, «Союзпечать» черлериниң ажылдакчылары, парлалганың хөй-ниити тарадыкчылары бо ажылды чер-черде чорудуп турарлар. Солуннар болгаш журналдарны улуг-даа, бичии-даа кижилер чагыдып ап турар болганда, барык-ла кижи бүрүзүнге чедир тодаргай ажылды чорудары негеттинер. Совет кижиге парлалганың сөзү хүн бүрүнүң чугула хереглели апарган, хоорайның, кодээниң ишчилери күш-ажылчы хүүн солуннарны ажып көөрүндеп эгелээр.

Хүн бүрү үнер парлалганы чагыдылга ёзугаар колдуунда тарадыр болганда бо ажылче чогуур кичээнгейни салыр херек. Ынчангаш чагын алыкчыларга эң-не таарымчалыг байдалды тургузуп, коскү агитацияны ажыглап, каталог-биле таныштырып, арткан ховуктарда өске-даа хемчеглерни алыры чугула. Ылаңгыя пинтилел-политиктиг, а ол ышкаш үлетүүрге, кодээ ажылагыйга, тудугга, транспортка база улус ажылагыйының өске-даа адырларынга хамаарышкан эртем-техниктиг парлалга тарадылгазынче онза кичээнгейни салып, специалистерге сүмелээрин утпас херек.

Чурттакчылыг черлер, коллектив бүрүзүнде чагыдылга байдалын ханызы-биле сайгарып көрүп, чагыдылга кампаниязында четпестерни илередип, оларны чайладыр хемчеглерни ап, ону үре-түнелдиг доозуп, чагыкчы бүрүзүнге солуннар, журналдар ой-шаанда четкен турарын хандырар ужурлуг.

Соолгу медээдеи алгаш көөрге, чагыдылга кампаниязы Кызыл хоорайда, Монгун-Тайга, Тожу районнарда эки чоруп турар. Бо черлерде эрткен чылдың бо үезин-биле деңнээрге, элээн хөй солуннар болгаш журналдар чагыттынган. Ниитизи-биле бистиң республикада октябрь 30-ге чедир 142215 экземпляр янзы-бүрү сеткүүл чагыттынган ийикпе эрткен чылдың ол үезинден 10 муң хире ажыг экземпляр хөй болган. Ындыг болза-даа ам-даа бо талазы-биле элээн ажылды артыр хонуктарда чорудуп болур.

Ол ылаңгыя Улуг-Хем, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Тес-Хем, Өвүр районнарда муң кижиге онааштыр эвээш санныг солун, сеткүүл чагыттынган. Эрткен чылын Улуг-Хемге 16077 солуннар, журналдар чагыттынган турган болза, ам чүгле 9911 экземпляр четкен. А чаа чылдың парлалгазынга чагыдылга удавас дооступ, өске белеткел ажылдары эгелээр болгай. Октябрь 30-ге чедир ол районда «Правда» солун чүгле 36, «Известия»—33, «Сельская жизнь»—97, «Социалистическая индустрия»—3, «Комсомольская правда»—39 экземпляр болган. Бо хүннерде «Тувинская правда»— 503 (чыл эгезиниң деңнелиниң чартыынга-даа четпес) экземпляр чагыттынган. Ол районда муң кижиге ам үчүле 368 хире экземпляр онаажыр. Ынчангаш партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларындан дээштиг хемчеглерни арткан хонуктарда алыры негеттинип турар. Чөөн-Хемчик, Бай-Тайга районнар муң кижиге онааштыр парлалга чагыдылгазының талазы-биле соолгу черлерни мурнунда чылдарда ээлеп келген. Ам шиитпирлиг хемчеглер албас болза, ындыг байдалдан уштунары бергедей бээр.

1973 чылдың солуннар болгаш журналдарынга чагыдылга бистиң чурттуң улустарының амыдыралында улуг болуушкун — ССРЭ-ниң тургустунганының 50 чыл оюнун бүдүүзүнде эртип турар. Бо улуг байырлалга уткуштур күш-ажылды коллективтер бедиткен социалистиг хүлээлгени алгаш, чедишкиниг боттандырып турар. Чаа чылдың хүн бүрү үнер парлалгазының тарадылгазын чедишкиниг доозары — бистиң база бир чугула сорулгавыс болур.

Солуннар болгаш журналдарны — ог-бүле бүрүзүнге чедирээлиер!

БИСТИҢ ПАРТИЯВЫСТЫҢ, БИСТИҢ ЭРГЕ-ЧАГЫРГАВЫСТЫҢ УЛУГ КҮЖҮ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

чиик машиналарлыг, оларның иштинде дөрт «Жигулини» бо чылын садып аддылар. Ол бүгү болза чоннуң, совет тараачыннарның дугайында партияның болгаш чазактың сагыш салышкынының ачызында чедип алдынган. Ооң ужурунда бистиң колхозчуларывыс кандаашкынның кандыг-даа халавын тоовайн турар. Колхозчулар бо чылын тараа болгаш ногаалар-биле бүрүн хандыртынган. Колхоз күрүнеден тарааны шагда чаэп алган болгаш аъш-чемге тараазы ам бар. 1973 чылдың чаа дүжүдүнге чедир долузу-биле олар бодүүн эвес, а 70 хуулуг крупа-далганның хлевин элбээ-биле чиирлер. Хлеб диленип алыр дээш бажыңнар кезип чораан кижи көөр болза, кырган-даа, чаш-даа кижи опу угаанын оскунган кижи-дир кыдыр ам саналр ийик. Совет тургузугның амыдыралында ындыг кижилер чок болган турбас-даа. Бистиң колхозчуларывыс боттарының ажылы дээш, ай бүрүзүндө магадылаттынган ажыл төлевирин ап турар. Бистиң колхозка опу 1958 чылда-ла ынчаар таарыштырган. Колхозчулар бажыңнарны тудуп ап, сад-сесерликтерни тарып олуртуп турар. Колхоз күш-ажылчы таарымчалыг амыдыралдыг чурттап турар Бо чылын ол хөй техниканы: «К-700» дээр күчүлүг тракторларны, комбайннарны, автомашиналарны болгаш өске-даа машиналарны садып алган. Бистиң ажылагыйывыс чаа он чыл школазын тудуп киришкен.

Партия, совет болгаш көдөө ажыл-агый органнарының талазындан көдөө ажыл-агыйже улуг сагышты салып турарындан иштиниң малын болгаш колхозчуларның боттарының малдарын мал чемнери-биле хандырар дээш амгы үеде бүгү хемчегларни ап турар. Колхоз иштиниң малына күрүнеден концентраттарны четчир саныы-биле алган. Мал чемнери белеткээр талазы-биле бистерге бистиң областың Волганың барын эринде ажыл-агыйлары, Курган областың болгаш акыдуңма Латвия республиканың ажыл-агыйлары база дузалап турарлар. Мал чемнерин белеткээриниң херээнге Саратов областың үлетүрүүнүң ажылчыннары, чурттуң демир-орук транспортунуң ажыл-ишчилери биске улуг дузаны көргүзүп турарын демдеглээри эргежок чугула.

Мал чемнерин белеткээриниң херээнге бистиң колхозчуларывыс база иделкейлиглер. Бо чыл аар-берге болган болза-даа, олар суггаттыг шолдерилерден боттарының бөдүүн мал чемнериниң чамдыызын колхозка ажаап берип, 624 тонна силосту салганнар, 424 центнер сиген далганын белеткээнивер. 300 хире колхозчулар бистиң райондан дашкаар черлерге мал чемнери белеткээри чайны өттүр чоруткан болгаш ам-даа ында ажылдан турарлар. Оларга эргежок чугула саныг техниканы — 12 трактор, 11 автомашина, пресс-подборщиктерни болгаш өске-даа техниканы берип каан. Колхозта ам мал кыштагладыышкынына кажаалар белеткээрин доозуп турар. Келир чылдың часкы тарылгазына күскү чер аңдарылгазын болгаш чайгы чер аңдарылгазын 11863 гектарда долузу-биле чорудуп алган, тракторларны болгаш тарылга херекселдерни часкы хову ажылдарына ам белеткеп турар.

Бистиң колхозтуң бүгү колхозчуларын хаара туткан улуг өөрүшкүү силериңби-биле үлешпейн барып шыдавас-тыр мен. 1972 чылдың сентябрь 8-те бистиң Заволжьеде кайгамчык улуг тудугну хуусаа бетинде дооскан — ол болза, Саратовтуң суггарылга-сугжудулга каналын ажыглалга киргени-дир, ол канал улуг биче Узеннерге-даа, Заволжьениң ховударынга-даа сугну бээр. Заволжьениң тараачыннарының чүс-чүс чылдагы күзел-бодалдары болгаш Совет эргечагырганың эгезинде-ле Саратовтан чөөн талада чыдар делгемнерни суггарар дугайында планның төлевилелин кылып турган В. И. Ленинниң бодалы ам боттаны берген...

Волганың суу бистиң ховуларда чедип келген. Ол болза тарааның, мал чемнериниң магадылаттынган дүжүдүн алыр, ногааларны чонга четчир кыдыр алыр талазы-биле колхозчуларга дузалаар. Бистиң Калинин аттыг колхозувуска суггаттыг чер бо чылын хөй эвес турган — шуптузу 443 гектар, а Волганың суу опу 2500 гектар чедир алгыдар арганы бо чылын-на биске бээр. Ооң аңгыда бисте суг чайыы-биле суггарар 1200 гектар чер бар, амгы үеде суг чогу-биле ол ажыглаттынмайн турар. Волганың суу аңаа база магадылаттынган тарааны болгаш мал чемнерин алырынга дузалаар. А иштизи-биле Новоузевск районга суггаттыг черлер 15000 гектар болгаш суг чайыы-биле суггарар черлер 44000 гектар чедир алгыыр. Колхозувустуң суггаттыг чери улуг эвес-даа болза, оортан бир гектарга оналштыр 60 центнер сигенни, 200 центнер согуныны алган бис. Ногааларның болгаш картофельдиң дүжүдү колхозчуларны ол продуктулар-биле бүрүн хандырар арганы берген.

Сугжудулга каналын ажыглалга киргенин Заволжьениң ховуларын чаартыр талазы-биле төрөөн Коммунистиг партиявыстың болгаш Совет чазактың сагыш салып турары кыдыр көрүп, боттарының сеткилиндеп четтиргенин колхозчулар илергейлеп турар...

Кижилер дугайында, колхозчу тараачыны, совет кижини кижизидер дугайында сагышты салып турары дээш партияга, Төп Комитетке четтиргенивисти идергейлээр дээш бо чагааны бижип тур мен. Бистиң аныяктарывысты, бистиң салгалывысты чоргаарад-биле көөр кижи мен. Хоочун салгадың кижилериниң чурттан эрткен амыдыралының аар-бергелерин ол аныяктар билбестер. Заволжьеге бо чылын мындыг аар-берге болганын аныяк салгакчылар эскербейн-даа турарлар.

Көдөө ажыл-агыйның социалистиг чаартылгалары ажылчыннарның болгаш тараачыннарның чаңгыс эви-биле, бистиң совет республикаларывыстың эвилели-биле чедип алдынган.

Бо чагаа — партияның болгаш чазактың дузазы-биле улам чаа-чаа чедиишкиннерни чедип ап, боттарының амыдыралын чыл-чылы-биле улам эки болдуруп турер, совет тараачыннарның чурттаалгазының дугайында мөөң бодалым чүве.

И. КИТАЕВ,
1939 чылдан бээр СЭКП кежигүнү.

Саратов областың Новоузевск районунуң Дмитриевка сууру. (Ноябрь 2-деги «Советская Россия» солун).

РЕСПУБЛИКАНЫҢ АВТОТРАНСПОРТ БҮДҮРҮЛГЕЛЕРИНИҢ БОЛГАШ ҚЫЗЫЛДЫҢ САЙГАРЫЛГА БААЗАЗЫНЫҢ БӨЛҮК АЖЫЛЧЫННАРЫН ТЫВА АССР-НИҢ ДӘӘДИ СОВЕДИНИҢ ХҮНДҮЛЕЛ БИЖИИ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДӘӘДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

1972 чылдың дүжүдүн ажаап алырынга чедип алганы бедик көргүзүглери дээш Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:

Михаил Игнатьевич **Алехинни** — Тыва автоэргелелдиң № 1 АТБ-зиниң чолаачызы.

Елизавета Ипполитовна **Апрышкинаны** — Кызылдың сайгарылга баазазының ажылчыны.

Саян-оол Көк-оолович **Ак-оолду** — Тыва автоэргелелдиң № 2 АТБ-зиниң чолаачызы.

Александр Ильич **Буяновту** — «Транссельхозтехниканың» Кызыл АТБ-зиниң чолаачызы.

Иван Михайлович **Дёминни** — «Транссельхозтехниканың» Кызыл АТБ-зиниң чолаачызы.

Василий Алексеевич **Жбановту** — Тыва автоэргелелдиң № 3 АТБ-зиниң чолаачызы.

Александр Кузьмич **Лукинни** — Тыва автоэргелелдиң № 3 АТБ-зиниң чолаачызы.

Сарсынбек **Кульжубаевти** — Тыва автоэргелелдиң Хову-Аксы АТБ-зиниң чолаачызы.

Валерий Николаевич **Масты** — Көдөө ажыл-агый министерствозунуң автобаазазының чолаачызы.

Николай Геннадьевич **Никитини** — Көдөө ажыл-агый министерствозунуң автобаазазының чолаачызы.

Николай Ильич **Осипенкону** — Тыва автоэргелелдиң № 2 АТБ-зиниң чолаачызы.

Григорий Александрович **Рябчеськихти** — «Транссельхозтехниканың» Кызыл АТБ-зиниң чолаачызы.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы **Б. ДОЛЧАҢМАА**
Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары **К. БУДУК-ООЛ**

Кызыл хоорай, 1972 чылдың октябрь 31.

ХӨЙ УРУГЛАРЫГ ИЕЛЕРНИ „ИЕНИҢ АЛДАРЫ" ОРДЕН-БИЛЕ БОЛГАШ „ИЕНИҢ МЕДАЛЫ" МЕДАЛЬ-БИЛЕ ШАҢНААР ДУГАЙЫНДА

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыы

(Төнчүзү. Эгези № № 234, 235, 260 «Шында»).

УЛУГ-ХЕМ РАЙОН

Тоо уругну божаан болгаш кижизиткен нелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Александра Тюлюшовна **Димит** — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Күске Тюлюшовна **Балчым** — Арыскан суурда өг-бүле эзи.

Сее уругну божаан болгаш кижизиткен нелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Седип-оол Кыргысовна **Бадарчы** — Арыг-Бажы суурда өг-бүле эзи.

Көк Хорлуевна **Самбу** — Хайыракан суурда өг-бүле эзи.

Санчай Түлүшовна **Самбуу** Ийи-Тал сес чыл школазының ажылчыны.

Майя Кыргысовна **Ховалыг** — Көк-Чыраа суурда өг-бүле эзи.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен нелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Өлчей Сатовна **Балган** — Арыскан суурда өг-бүле эзи.

Мария Туматовна **Билекпен** — Ак-Тал суурда өг-бүле эзи.

Зоя Ховалыговна **Дадар-оол** — Арыг-Бажы суурда почта салбырының эргелекчизи.

Розалия Ховалыговна **Ламажай** — Ийи-Тал суурда өг-бүле эзи.

Доят Сундуй-ооловна **Хертек** — «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Опаа Донгаковна **Чечек** — Чодураа суурда өг-бүле эзи.

Александра Түлүшовна **Шивит-оол** — Арыскан суурда өг-бүле эзи.

Каныс Дореевна **Шоюн-Нава** — Арыскан суурда өг-бүле эзи.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен нелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кыргыс Дамдыновна **Балаш** — Кара-Тал суурда өг-бүле эзи.

Вера Шактар-ооловна **Донгак** — Чаа-Хөл суурда өг-бүле эзи.

Үйнук Кыргысовна **Кысыга** — Чаа-Хөл суурда өг-бүле эзи.

Зинаида Михайловна **Кузовлева** — Арыг-Үзүү суурда өг-бүле эзи.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен нелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Эник-Кара Түлүшовна **Базыр-оол** — Жданов аттыг совхозта уруглар яслизинин ажылчыны.

Ильина Тюлюшовна **Даржа** — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Копеек Туматовна **Дарыймаа** — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Тамара Шивитовна **Дукар** — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Серенмаа Түлүшовна **Иргек** — Ак-Тал сес чыл школазының башкызы.

Күске Донгаковна **Маспык-оол** — Арыг-Бажы суурда өг-бүле эзи.

Александра Тевековна **Монгуш** — «Улуг-Хая» совхозтуң ажылчыны.

Үйнук Донгаковна **Очур** — Арыскан суурда өг-бүле эзи.

Александра Ховалыговна **Түлүш** — «ҮТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчыны.

Тюлюш Кошкар-ооловна **Топтуг-оол** — «Найырал» совхозтуң ажылчыны.

Үйнук Ховалыговна **Хунан-Кара** — Чаатының ортумак школазының ажылчыны.

Тас-Кара Донгаковна **Чамзы** — Жданов аттыг совхозтуң ажылчыны.

Марта Седиповна **Шивит** — Арыг-Бажында магазин садыгжызы.

ЭРЗИН РАЙОН

Сее уругну божаан болгаш кижизиткен нелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Сээмбил Баанчыновна **Базаа** — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен нелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Анна Сояновна **Дажы** — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Белекей Калбааевна **Долзатмаа** — «Морен» колхозтуң колхозчузу.

Чинчимаа Ликтановна **Маады** — Ленин аттыг колхозта уруглар яслизинин повары.

Силинмаа Наичыновна **Чооду** — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен нелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Хөвенмей Маадыр-ооловна **Бадарчы** — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Дира Дакааевна **Кулдун** — «Морен» колхозтуң колхозчузу.

Мира Наичытовна **Хонделен** — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен нелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Клара Баадыровна **Боовей** — Ленин аттыг колхозтуң колхозчузу.

Била Таповна **Лоовай** — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Билимаа Болатовна **Муна** — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Соотай Чамчыевна **Онгудаа** — «Морен» колхозтуң колхозчузу.

Көк Чадаевна **Сагаачы** — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Тамара Максимовна **Сандак** — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

Галина Чамзыевна **Тойбаа** — Бай-Даг көдөө клубунуң эргелекчизи.

Хандымаа Даваевна **Хорлуу** — «Чаа орук» колхозтуң колхозчузу.

Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы **Б. ДОЛЧАҢМАА.**
Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Секретары. **К. БУДУК-ООЛ.**

Кызыл хоорай, 1972 чылдың сентябрь 20.

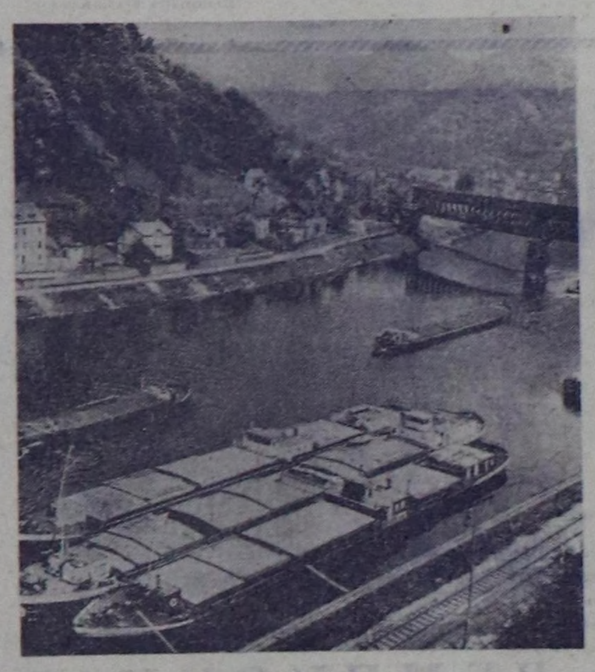

Лаба хем — Чехословакияның кол суг оруктарының бирээзи. Хемүр-даш болгаш руда, ыяш болгаш өске-даа бараанны долдур чүдүрген баржалар оолап дүн-хүн чок шуужуп турар.

ЧУРУКТА: Лаба хем.

ЧТК — СЭТА-ның фотозу.

АПАРТЕИДКЕ УДУР

НЬЮ-ЙОРК. КНО-нуң Кол Ассамблеязының Политиктиг тускай комитеди резолюция үндүрген. Бодунуң ажыглап шыдаар бүгү аргалары-биле апартейдтиң болгаш кеш-сөөк ылгаар дорамчылалды когун үзе узуткап каапкан дээш база бүгүништиниң соңгулда эргезинге үндезилээш, бүгү чуртка хөй нуруунуң эрге-чагырганын тургузары дээш Мурнуу-Африка Республиканың дарлаткан улуунуң демиселиниң чөпгүүн ук Комитет ол резолюциязында бадыткаан. Ол резолюцияда апартейдке удур 1973 чылда делегейниң калбак кампаниязын эрттиреринин, демисел чорударының программазы төлевилеттинген.

Мурнуу-Африка Республикада политиктиг хоргудалга туттурганнарны хинчектээрин сөкеткан турарын, кеш-сөөк ылгаар дорамчылалдыг дарлал политиказынга удурланганнарга удур угланган, бүгү дерзии хоойлуларны күш чок болдурарын шиитпирлиг негээн резолюция база хүлээп алдынган.

(СЭТА).

КЫЙГЫРЫГ

НЬЮ-ЙОРК. Огайо штатта Дейтонның хоорай чагыргазы вьетнам черге дайынны сөкседыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында Вьетнам Демократтыг Республика-биле чарган дугуржулгага доп-дораан ат салырынче АКШ-тың президентизи Р. Никсонну кыйгырган резолюцияны үүлдүг деп көрген. Ук резолюцияны дайынга удур хөй-ниити организацияларының опаа ажылдар чорудар эвилели төлевилеп кирген болгаш ону чаагалажыры-биле тускай тургустунган комиссия кежигүнериниң хөй нуруузу деткээн.

(СЭТА).

Белеги бо хүннерде

ССРЭ-ниң саналын чугаалажып турар

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Улустар аразының харылзааларынга күш ажыглавас болгаш ядролуг чепсек ажыглаарын мөңге хоруур дугайында Совет Эвилелиниң киирген саналы — КНО-нуң Кол Ассамблеязының амгы сессиязының чугаалажыр кол айтырыын Ассамблея чугаалажыр эгелей берген.

Тургустунган айтырыгның талазы-биле Совет Эвилелиниң туружун ССРЭ-ниң КНО-да доктаамал төлээлекчизи Я. А. Малик ниити хуралга чугаалаан.

Амгы үеде тургустунуп турар байдалга делегей байдалының дүшкүүрлүүн чавырылдырарының хөрээнге чедип алдынган чедиишкиннерни быжыглаары болгаш улустар аразынга болгулап турар чидиг месилдежиишкиннерни узуткаарынче, дүшкүүрлүг байдалдың, дайыннарның чаа-чаа одагларының тыптып кээп болур чылдаганнарын чок кылыр арганы тургузарынче угландыр чаа-чаа базымнар кылыры аажок чугула деп, доктаамал төлээлекчи чугаалаан. Бүгү улустарның, бүгү күрүнелериниң, бүгү кижи төрелгетениң амыдыралының эрге-ажыынга бүрүнү-биле дүгжүп турар совет санал чогум-на ол соруулганы чедип алырынга бараан болур деп, Я. А. Малик чугаалаан.

Күш ажыглавазының болгаш ядролуг чепсек ажыглаарын мөңге хоруурунуң дугайында КНО-нуң шиитпирин шыңгыы сагыырындан кымнарны-даа былдатпас, дорт хемчегни алган турарын Кол Ассамблеяның үндүрер резолюциязынга баш бурунгаар айыткан турза чогуур деп, Я. А. Малик демдеглээн.

ССРЭ-ниң төлээлекчизи Совет Эвилелиниң киирген саналын ханы, бүгү талалыг чугаалажырынче болгаш КНО-нуң Уставынга удур күрүнелер аразында харылзааларга күш ажыглаарын соксадырынче болгаш ядролуг чепсек ажыглаарын, мөңге хоруурунче бүгү күрүнелериниң чайгылыш чок, быжыг тура-соруун илергейлеп, КНО-нуң Кол Ассамблеязының доктаалын үндүреринче бүгү төлээлерни ыйгырган. КНО-нуң догуинап келген бүгү үезиниң дургузунда дайын айыылын чайладырының хөрээнге ооң киирген эң улуг үлүг-хуулаының бирээзи ол болур деп, Я. А. Малик демдеглээн.

КАНАДАГА СОҢГУЛДА БОЛГАН СООНДА

ОТТАВА. (СЭТА). Канадага октябрь 30-де парламент соңгулдазы болган. Ол соңгулданың түңнелдерин чарлаанындан общиналар палатазында күштериниң сайгарылдыг тургустунганың кандыг болганы ам-даа тодаргай биллинмейн турар.

Соолгу барымдаалардан алган көөрге, чагырыкчы либералдыг партия 108, депшилгелиг-консерватиттиг партия 109, чаа демократтыг партия 30, социал кредит партиязы 15, хамаарышпастар 2 олут алган. Элээн хөй соңгулда оруттарында бадылаашкынарны катап санап турар, ынчангаш угаазылаттынып турарын ёзугаар алырга, күштер деңгүүрү шоолуг эвес-даа бол, өскерлер апаар. Бадылаашкынарны катап санап көрген соонда либералдыг партия бодунуң кол адаанчызы — консерваторлардан бир мандатты ажыр алган түңнелдиг болу бээр магат чок деп бодап турарын парлалга бижээн.

Ам чазактың база бир хуралы болур, ооң соонда мөөң чаазаанның чогум кандыг чолдуг болган дугайында медеглел кылган туруп болур магат чок деп, чазактың үр хуралдан келген соонда премьер-министр П. Э. Трюдо дыңнаткан.

ИНДИЙ-КЫДАТТА ТУЛЧУУШКУННАР

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мурнуу Вьетнамны хостаарының күштери ноябрь 1-ниң бир хонуунуң дургузунда белин Сайгоннуң чалча шериглериниң туруштарынга 150 согуушкунну таварыштырган. Тулчуушкуннар Мурнуу Вьетнамның 4/5 можузунуң хөй нуруузунда калбарган.

ХАНОЙ. (СЭТА). Америк ужар чүүл октябрьның 31-де Хатинь можунуң административтиг төвүн база Тханьхоа, Нгеан, Хатинь болгаш Куангбинь можуларның чурттакчылыг хөй-хөй девискээрлерин бомбалаан.

ВДР-ниң даштыкы херектер министерствозунуң төлээлекчизи АКШ-тың катап дайынзырак үүлгедиглер кылганын шиитпирлиг буруу шапкан болгаш Вьетнам Демократтыг Республиканың бүрүн эргелиг догуинаашкынына, айыыл чок чоруунга хора чедирер дайынзырак бүгү дайын үүлгедиглерни доп-дораан соксаткан турарын негээн.

(СЭТА).

КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң кежигүннериниң харыызы

НЬЮ-ЙОРК. КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлели делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаар дугайында Кол Ассамблеяның XXV сессиязына үндүрген декларацияны улуг ужур-дузалыг кылдыр үнелеп тур деп, ук декларацияны боттандырар хемчеглер алырынга хамаарыштыр КНО-нуң чиңгипе секретары К. Вальдхаймның чагаазынга ол Чөвүледдиң кежигүннериниң дутурмулгалыг харыызында чугаалаан. Декларацияны ооң бүгү кол бодалдарының аайы-биле боттандырары КНО-нуң Устав принциптерин болгаш ук Уставты өзугаар алдынган хүлээдилерни КНО кежигүнү бүгү күрүнелериниң шыңгыы, бүүрүн сагыырындан база Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң шиитпирлерин оларның күүседиринден хамааржыр.

Кыдаттың төлээлери ол харыыны деткиринге каттышпайн, ук декларацияны чугаалажып, ону тургузун төлевилээринге КУР-нуң төлээлекчилери киришкен эвес деп сыдаглаан болгаш келир үеде аңаа хамаарыштыр шүүмчүледдер кылыр эргелиг бис дээн.

(СЭТА).

СОҢГУ ИРЛАНДИЯ. «Дүкүп бөрбөс» Ольстерни англи шериглер эжелеп алза-даа, ында «тайбың болгаш амыр-дыш» тургустунмаан.

Хоорайларда ок-бөө даажы, частыышкыннар үзүк-соксаал чок, өлүм-чидим үргүлчү болуп турар.

ЧУРУКТА: Белфастың кудумчуларының бирээзинде бузунаулар.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ХӨЙ-НИИТИНИҢ ЧӨПТҮГ НЕГЕЛДЕЗИ

ВАРШАВА. Азия, Африка улустары-биле эп-сеткил каттыштырылгазының польша комитеди ВДР-ниң чазаның октябрь 26-да медеглелин бүрүн деткип турарын илергейлээш, вьетнам улустуң маадыр демисели-биле чаңгыс эп-сеткилдиин медеглээн.

АКШ-тың чазаа ВДР-биле дугурушканын ёзугаар алган хүдээлгелерин күүседир болгаш дерзии дайынын соксадыр ужурлуг деп, ук комитеттин медеглелинде демдеглээн.

БЕРЛИН. Вьетнамның улузу-биле ГДР-ниң эп-сеткил каттыштырылгазының комитеди медеглел кылгаш, Вьетнамга дайынны соксадыр болгаш тайбыңны катап тургузар дугайында дугуржулгага саададыышкын чок ат салырын АКШ-тан негээн.

БРАТИСЛАВА. ВДР-ниң чазаның октябрь 26-да медеглелинде айыткан чөптүг негелделерин ажылчы чоннуң деткээн митинг хуралдары бүгү Словакияда эртип турар.

Вьетнам улустуң тайбыны чедип алырынче салып турар куженишкиннерин чаңгыс эп-сеткилдиг деткип тур бис. Вьетнам айтырыгны тайбын арга-биле шиитпирлээри социалистиг чүрттарның, бүгү делегейде тайбынга ынак, депшилгелиг күштерниң деткимчези-биле чедип алдынар деп бүүрелдиивисти илергейлеп тур бис деп, Чөөн Словакияның кол үлетпүр төвү Кошицеинин хөй-хөй бүдүрүлге черлериниң ажыл-ишчилериниң адыы үндүрген резолюциязында чугаалаан.

БУХАРЕСТ. Политиктиг таарыштырылга кылырын үндезин боллургаш. Вьетнамда дайын демиселин үзуткан болур арга бар анарган амгы үеде шын политиктиг барымдаалаарын бүүредин көргүскеш, дугуржулгага эң дүрген ат салырын чедип алыры черле эргежок чугула деп, Румыния Социалистиг Республиканың чазаа санаан. Бүгү делегейниң тайбың болгаш айыыл чок турарынга ол чаагай, ханы салдарлыг болган турар ийик деп, Аджерпресс агентилелдин медеглелинде чугаалаан.

БРЮССЕЛЬ. Вьетнам Демократтыг Республика-биле болгаш Мурнуу Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазаа-биле чарган дугуржулгаларына ат салып бээрин узамдыктырбазын дээш, АКШ-тың чазаанга күштүг негелде салырынче Бельгияның чазаан Бельгияның Компартиязының Политбюрозу чугулаан кыйгырган.

СТОКГОЛЬМ. Швецияның даштыкы херектер министри Кристер Викман Вьетнамга тайбыны катап тургузар дугайында дугуржулгага доп-дораан ат салырын америк чазактан негээн. Ук дугуржулгага ат салып бээрин Каттышкан Штаттарның узамдыктырып турары харааланчыг болгаш хомуланчыг апарган деп, вьетнам улус-биле швед хөй-ниитинин эп-сеткил каттыштырылгазының Стокгольмга болган митингизинге Швецияның ол министри медеглээн.

БУЭНОС-АЙРЕС. Вьетнам улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының аргентин шимчээшкининин төлээлекчилери Вьетнамга дайынны соксалыр болгаш тайбынны катап тургузар дугайында дугуржулгага ат салырын сойгаарлаттаазын америк чазактан негээринче даштыкы херектер министри Эдуардо Маклоклинни кыйгырган. «Ол дугуржулганын негелделерин ийи таланың төлээлекчилери хүлээп алган төлээде америк чазактын оон ойталаар кандыг-даа чыдлагааны чок болгаш ук дугуржулганы күүседио хүлээлгелиг» — деп, ол шимчээшкининин медеглелинде демдеглээн.

(СЭТА).

Совет-моол найырал айы чоруп тур

ӨҢНҮКТЕР-БИЛЕ УЖУРАЖЫЫШКЫН

«Моол өңнүктер Кызылдың № 35 профессионал-техниктиг училищеанде аалдап келген-дир» деп медээ редакцияга дыцналып келген чүве. Тускай даалга өзугаар оларга ужуражыры биле ынаар хаптым.

Ук училищениң директорунуң кабинединге кире берген, хүндүлүг аалчыларны дораан-ва эскерип кагдым. Олар-биле амыр-менди солушканывыстың соонда, аравыска найыралдың чугаалары чайгаар-ла кыптып эгеледи.

Чүве чугаалаап-ла, хүлүмүрүп каап олурар, кара костюм кеткен, дээди эртемниг ылтавыр демдээн кадаан, чаа-ла үжен хар чедип чоруур аныяк эштиң адын Тумурбатор Чамзырын дээр болду. Оюн-биле кожа орар херээжен кижини Тэгшийн Шоовдор деп адаар дээрзин билип аптым.

— Дээди эртемни каяа чедип алган силер?— деп, бир чугаа аразында олардан сонуургап айтырдым.

— Улан-Батор хоорайда Моолдуң Күрүне университетинде 1964 чылда дооскаш, түдүг-инженери мергежилги чедип алган кижи мен. А мээң бо кожам МАРН Төп Комитединиң чанында памның дээди школазын 1972 чылда бот-өөредилге-биле дооскан кижи.

— Дооскаш каяа ажылдап эгелээн силер?

— МАР-ның Завхан аймаанда профессионал-техниктиг училищеде ажылдап турар бис. Мен ол өөредилге черинин директорунуң оралакчызы мен — деп, Тумурбатор орус дылга харылаап, уламчылады—А. Шоовдор ында төөгү башкызы болган нам эге организациязының секретары, моол-совет шинтилел салбырының даргазы кижи — деп, немеп кагды.

— Ийи чүрттүң бүзүлбас пайыралынга тураскааткан кандыг ажылдарны чорудуп турар силер? — деп, мээн айтырыымга мынчалдыр харылады.

— Совет Эвилелиниң ажылчы чоннарының коммунизм түрүзүүшкүнүнда киирип турар күш-ажылчы маадырлыг чоруктарын, оларның экономика болгаш культура талазы-биле хөгжүлдезин, ССР Эвилелиниң түрүстүнганының 50 чыл оюн бүгү талалыг чедиишкиннер-биле уткуур даңш социалистиг чаршыты калбарткан совет кижилериниң ажыл-ижин, моол болгаш совет улустуң бүзүлбас найыралын көргүскен пропаганда ажылы бо хүннерде бистиң аймакта улам калбарган.

Ылаңгыя бистиң училищеде моол-совет найыралга тураскааткан кежээлер, ужуражылгалар, киноларны көрүлделерде, лекция, беседалар болгаш өске-даа ажылдар болуп эртип турар—деп, Шоовдор кысказы-биле харылады.

— Ол шын чүве. Бистиң училищениң коллективиниң мурнундан мен болгаш мастер Оюн-оол Куулар бо өңнүктерге каш ай бурунгаар барып чордувус. Ынчан бис училищеде моол-совет найыралга тураскааткан фотомонтажтарны, стендилерни, булуңнарны чараштыр кылып асканын көрген бис. Ол училищеден чамдык эки түүлдерни ажылывыска ажыглаары-биле өөренип алдывыс. Ылаңгыя ында сургуулдар ортузунда спорт болгаш уран түүл ажылы эки тургустунган болду. Өңнүктеривистиң чурттап, ажылдап турар Завхан аймаанда экономика болгаш культура талазы-биле улуг хөгжүлдени көргеш, аңаа дыка өөрзөн бис—деп, бистиң училищениң директору Владимир Терентьевич Блинов чугаага киржа берди.

— Училищенер дутайында чүү чугаалап болур силер? — деп Тумурбатордан айтырдым.

— Бистиң аймактың төвү Улаастайда түдүгүн профессионал-техниктиг училищези тургустунгандан бээр келир чылын он чыл болур. Ында ол моок-кавының чеди аймактарының ажы-толу маляр-штукатуржу, бетончу-дашчы, бызаңчы болгаш өске-даа мергежилдерни чедип ап турар. Ол ышкаш бо чылын садыгжыларны база белеткен эгелединис. Сургуулдар боттарының тускай эртеминден аңгыда, ортумак школаны база аңаа доозар аргалыг—деп, ол чугаалады.

Шынап-ла училищеде чеди лаборатория база ол хире саныг өөредилге мастерскаялары амгы шагның техниказы-биле бүрүн хандырылган. 370 ажыг сургуул ында хаара туттунган. Оларга быжыг балиглерни бээр даңш 30 хире башкы ажылдап турар, олардан 11 кижи дээди эртемниг.

1964 чылдан эгелээш ол училищеге ажылдаары-биле Совет Эвилелиндеп тускай эртемниг кижилер чедё берген. Сергей Емельянович Слугин, Василий Антонович Главко, Александр Федорович Воронков болгаш өске-даа совет тускай эртемниглериниң тудугжу кадрларны белеткээринге үлүг-хуузун киприштирип турары өөрүнчүг. Олар эрткен чылдарның дургузунда 870 аныяк тудугжуну белеткешкен. Ол-ла үеним дургузунда училищени 1200 сургуул дооскан. Бо өөредилге черинин доозукчулары Говь-Алтай, Увс, Завхан болгаш өске-даа аймактарны сууржудар ажылга идепкейлиг киржип келгеннер.

Өске аймактар болгаш сумулардан келген оолдар, уругларны ниитиниң чүрттөлга бажыңы-биле хандырган болгаш күрүвениң долу хандырылгазынга киирген. 160 ажыг сургуул ол өөредилге черинде тургустунган янзы-бүрү уран чүүл болгумнеринде, спортчу секцияларда хаара туттунган. Аймакта Культура бажыңының уран чүүл болгумнеринде 80 ажыг сургуул доктаамал киржип турар.

Завхан аймакта профессионал-техниктиг училищениң ажыл-чорудулгазында солун болгаш ажыктыг чүүлдер хөй дээрзин өңнүктериң чугаазындан билип алдым. Шынап-ла совет болгаш моол бо ийи училищениң коллективтериниң аразында найырал каш чыл улаштыр чагаа-биле эгелээн. Ам олар бот-боттарынга аалдажып, ажыл-агыйжы арга-дурзулгаларын солчуп турар апарганы бо.

— Бистиң силерниң училищениң башкылары, сургуулдары эң-не улуг хүндүткел-биле хүлээп ап, канчаар өөренип, ажылдап, чүрттап турарын биске таныштырды. Бис тоогунуң тураскаалдыг ферлеринге, Алдан-Маадыр аттыг чүрттшинчилел музейинге, Кызылдың телестудиязынга болгаш чамдык бүдүрүлге, өөредилге, культура албан черлеринге барып, найыралдыг тыва өңнүктеривистиң ажыл-амыдыралы-биле таныжып, оларның бүгү тала-биле бүрүнгаар базымын улуг чоргаарал-биле эскерип көргеш, аңаа кончуг-ла өөрдүвүс. Аравыска найырал улам-на чечектелзин—деп, моол өңнүк Тумурбатор учулищениң коллективи-биле байырлажып тура чугаалаан.

К. САРЫГ-ООЛ.
«Шынның» тускай корр.

Уран чүүл көрүлдези

ТАЛАНТЫЛЫГ КИЖИЛЕР

Эрткен дыштанылга хүннеринде Чадаананың Культура бажыңынга Чөөн-Хемчиктиң кайгамчык талантылыгларының ыр-шоору, хөгжүм-музыказы, танцы-самы, чечен-мерген алгаг-өөрөзи, хөөмей-сыгыды куттулуп чаңгыланган. Бот-тывынгыр уран чүүлүң ийиги эдлээ район төвүнге эрткен ол. Чүрттөлгазын уран чүүлүң бүгү хевирлери-биле сорук киприп чоруур, хып дээн күзелдиг, салым-чаяаныг бот-тывынгыр артистерни кайызын ол дээр, «Искра» колхозтуң аныяк саанчызы Мара Монгуш, Чыргакыда 70 ажыг харлыг пенсионер Куулар Чанзан-оол, Тере-Хая школазының башкызы Лина Сат, «Октябрь 30 чылы» колхозтуң хойжузу Арза Монгуш, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң тракторизи Кошкар-оол Ондар, «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны Кошкар-оол Монгуш, «Большевик» совхозтуң малчыны Седен-Дамба Ондар болгаш эмчилер, түдүгжулар, башкылар, көдээ ажыл-агыйның тускай эртемниглери, партия, совет, комсомол ажылдакчылары көрүлдеде киржип турар.

Уран чүүл көрүлдезинге колхозтар, совхозтардан, Чадаана хоорайда албан организациялардан келген бот-тывынгыр коллективтерден 500 ажыг кижи киришкен. Коллектив бүрүзүнүң көргүзүг программазы байлак. Көргүзүглер совет кижилериң тургузукчу, чогаадыкчы күш-ажылынга, бүзүлбас пайыралынга тураскааттынган, Коммунистиг партияга ыраажылыдын, партияны долгандыр сырый каттышканын илергейлээн. Баян-Тала школазының директору Кызыл-оол Адыгайның тургусканы «ССРЭ-ниң 50 чылы» деп литература-хөгжүмүг композициязын «Октябрь 30 чылы» колхозтуң бот-тывынгыр артистери, «Ленин—партия» деп ырны «Тыва» совхозтуң ниити ыр бөлүү чедиишкиниг күүсеткен.

Социалистиг улуг өг-бүленің найыралдыг хамаатылары хөй национал ырларын, танцыларын түс-түс национал хептерин кеткилээш ойнаан номерлерни кайызын ол дээр. «Сүт-Хөл» совхозтуң танцычылары бурят танцыны кончуг чараш ойнаан. Ол коллективтиң хөөмейжилер ансамблин чымыганнар улуг совуургал-биле уткаан.

Каргыраа, сыгыт, хөөмей жанрының хоочун-даа, аныяк-даа күүседикчилери Чанзан-оол Куулар, Хорагай Ооржак, Ак-оол Кара-Сал, Кошкар-оол Монгуш, Ооржак Хунаштаар-оол, Ондар Седен-Дамба олар сценага үнүп кээрге көрүкчүлер адыш часкаашкыны-биле уткаан. 72 харлыг Чанзан-оол ирей «Хову каргыраазын» ындынныг кылдыр салып эгелээн, зал ишти мыркым, кижи бүрүзү тыныжын безин тыртынып алгаш, ылым-чылым дыңнаалай берген. Кырганың аян түткан күүселдезин көрүкчүлер диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле шаннаан.

Орус, тыва, бурят, казах, украин, молдав болгаш акы-дуңма социалистиг чүрттарының эдлгалары ойнай бээрге, бүгү-ле шимчээшкиннери хөгжүм аайы-биле хөлбеңейнип турар чалгыглар ышкаш чаңгыс аай, өлдек өлгир танцылар коллектив бүрүзүнде хөй. Светлана Завальная-биле Вячеслав Сердюков украин, молдав танцыларны теп турда, өлдек-өлгирни, кашпагай-шалыкыныр чүү дээр.

«Сүт-Хөлдүң» дөрт ыраажы кыстары сценага үнүп келди. Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы, бот-тывынгыр композитор Александр Ондар бодунуң чогаатканы «Хову-Аксы» деп ырызын баянга үдей бээрге ыраажы кыстарның тааланчыг хоюг үнү кижилериниң сеткил-сагыжын хөлеткен. Тере-Хая школазының башкызы Лина Сат «Бай-ла Хемчиким», Бажың-Алаак Культура бажыңының ыраажызы Саара Иргит «Малчын угбамга» деп ырны, «Октябрь 30 чылы» колхозтуң саанчыдары Ондар, Күжүгет Зилалар грузин улустуң ырызы «Эльбрустуу», «Сүт-Хөл» совхозтуң ажылчыны Борис Барзан «Сыргаларны» күүсеткеи бедик мергежилдиг. Уран номчулга аймаа база хөй болган. «Чекце биле дилги» деп басняны, Шеминиң Культура бажыңының бот-тывынгыр артизи Дамдын Кара-Сал кончуг эки номчаан. Бодунуң уран, аргазы-биле кылын алганы үш аңгы үннүг хомузу-биле, Маржымал Ондар тыва аялгаларны ойнаан. «Чыраа-Бажы» совхозта Куулар Өжер-оолдуң турусканы «Өгнүң хомудалы» деп композицияны солун кылдыр күүсеткен. Өг-бүлезин экижитпес чамдык арагачыларны шоотканын көргүскен.

Адаанаажыкчылар удаа-дараа солчуп, ырлар, хөөмей, сыгыт чаңгыланып, танцылар диңмиттелип, тааланчыг хөгжүм үнери чиртигейнип турган.

Көрүлде болгаш ооң түңнел концерти доозулган. Көрүлде жюризи түңнелди үндүрген.

Көрүлдеге бирги черни эдлээн «Сүт-Хөл» совхозтуң уран чүүл коллективинге бирги чергениң дипломун болгаш радиоланы, ийиги черде «Чыраа-Бажының» коллективинге ийиги чергениң дипломун болгаш 100 рубльдиг өртөктиг шаңналыг, үшкү черде «Октябрь 30 чылы» колхозунга үшкү чергениң дипломун, 50 рубльдиг өртөктиг шаңналыг тывыскан. Ниити ыр, ансамбль, танцы болгаш национал хөгжүм, көстюм талазы-биле бирги, ийиги, үшкү черлерни эдлээн коллективтерге дипломнар тывыскан. Көрүлдеге шылгараан түс-түс кижилерге белектерни берген.

Бо чылгы уран чүүл көрүлдезинге Ленин аттыг, «Искра» колхозтарының, «Большевик» совхозтуң болгаш Чадаана хоорайның уран чүүл коллективтери кошкак белеткелдиг киришкенин жюри демдеглээн.

Республиканың уран чүүл көрүлдезинге киржири-биле районнуң шилиттинген бот-тывынгыр артистери белеткенин киришкен.

М. СЕВЕН.

ЧУРУКТА: «Искра» колхозтуң ниити ыры болүү.

Д. ОНДАРНЫҢ фотозу.

СПОРТ

ЧЕМПИОННАР ИЛЕРЭЭН

Кызыл хоорайның шыдыраа талазы-биле чемпиону ат дээш маргылдааның соолгу салыы ойнаттынган. Эң аныяк шыдыраачы Вячеслав Лямин хоочун ойнакчы Петр Берковичниң чай алындырбайн уткан. Кымга-даа уттурбайн мурнап келген Смирнов бо удаада Д. Бурхиновка удур ойнаан, баштай удурланыкчызының аъдын чип алгаш, ооң соонда шуут дүжүп бээринче албадаан. Хоорай чемпиону чораан Виктор Луканов соолгу салыгда В. Кудиновту утеа-даа чүгле Б. Ондар-биле деңнешкен. Өске салыглардан Б. Ооржак — А. Делгер-ооллу, М. Кенин-Лопсан — В. Стороженкону, В. Иванов — В. Бахаевти утканнар.

Ынчангаш найысылал Кызылдың чаа чемпиону атты 13 сан алгаш, респотребсоюзтуң ажылдакчызы Виктор Смирнов чедип алган. Ол кымга-даа уттурбаан. Кижи бүрүзү-биле ойнааш, көш бүрүзүн ыяк бодап, өскелерден теория болгаш практика талазы-биле билиниң бедиин көргүскен.

Ийиги, үшкү черлерни хоочун шыдыраачы Ондар Биче-оол биле хоорайның эрткен чылгы чемпиону Виктор Луканов, дөртү черни — Белек Ооржак алганнар. Олар республика маргылдаазынга киржирлер.

Маргылдааның түңнелинде кол судья К. Саян тинлекчилерге дипломнарны болгаш өртөктиг шаңналдарны бербишаан, шыдыраачыларга моон соңгаар чаа-чаа чедиишкиннерни оларга күзээн.

О. МАЙДЫР.

* * *

«Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң шыдыраага бирги черни дээш үргүлчүлеп келген маргылдаазы доозулган. Үк маргылдаага ниитизин-биле 14 көдээ шыдыраачы киришкен.

Маргылдааның баштайгы хүнүнден эгелээш республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозунуң ажылдакчызы Борбак-оол Ооржак салыг бүрүзүн эки ойнап, удурланыкчыларын удуп ап эгелээн. Ол маргылдааның түңнелинде 13 салыгдан 10 санны ап, «Урожайныңы» бо чылгы чемпиону атты чаалап алган. Бармын-Хемчиктиң төлээзи шыдыраага ийи разрядтың спортчузу О. Куулар ийиги черни алгаш, бирги разрядтың нормазын күүсеткен. Өөрүден келген Кызыл-оол Ооржак үшкү черни алган.

Маргылдаага шаңналдыг черлерни алган шыдыраачылар бо чылдың декабрының эгезинде болур республика маргылдаазынга «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң адын камгалап киржирлер.

К. САЯН.

БАСКЕТБОЛ МАРГЫЛДААЗЫ

Улуг Октябрьның 55 чыл оюнга тураскааткан Чөөн-Хемчик районнуң школачыларының аразында баскетбол маргылдаазы Чадаанага болуп эрткен. Ол маргылдаага ниитизи-биле 14 команда киришкен.

Ийи хүн үргүлчүлээн чидиг демиселдиг түңнелинде бирги черни Чадаананың № 1 ортумак школазы, ийиги, үшкү черлерни Бажың-Алаак, Суг-Аксының школачылары түс-түзүнде эдлээн. Уруглардан бирги черни Бажын-Алаак ортумак школазының командазы кымга-даа аштырбайн алган. Ийиги черни Чыраа-Бажының өөреникчилери эдлээн.

Ооң түңнелинде Чөөн-Хемчик районнуң школачыларының баскетболга республика маргылдаазынга киржир шилиндек командазын тургускан.

А. СУНДУЙ.

ШИНЧИЛЕЛДИҢ ЧУГУЛА ҮЕ-ЧАДАЗЫ

Черниң баштайгы кылымал спутниги совет чүрттүң эртем-техниктиг деңшилгезиниң үлегер-чижээ болу берген. Кижиниң эгээртинмее чогаадыкчы аргалыын бүзүредип көргүскеш, аңаа октаргай делгеминче орукту ол ажыдып берген. Чүүл-бүрү ажыглаттынар чүе-чүе аппараттар октаргай делгеминге ужудуушкун кылган. Космонавтика тоогузүнде улуг ужур-дузалыг черлериниң бирээзин Черниң кылымал ийиги совет спутниги эдлээн. Лайка деп ыт ону хөлгелеңгеш космосче эң баштай ужудуп үнген. 1957 чылдың ноябрь үште ол ужудуушкунуң болган үезинден бээр 15 чыл эрткен.

Ийиги спутникти ужудуп үндүргени-биле капсырлаштыр космос делгемин шинчилээриниң эдлээн хөй түс-түс угланыышкыны эгелээн. Ол ужудуушкунуң кылган шинчилелдериниң чогум кол угланыышкыны биология шенелдерин эрттиргени болган. Практикага ажыглаттынар космонавтиканың үндезилекчизи академик С. П. Королёвтуң чугаалаан сөстерин маңаа чижек кылдыр киприп алыыл: «Космос делгеминче кижиниң ужудуушкун кылырын боттандырын болурунуң дугайында айтырыглар шинчилелдерде онза черни шынап-ла эдлеп турар. Шенелдеге киргген дириг амытанларның дузазы-биле алдынган, хөй-хөй шенелде материалынга бадыткаттынган, ук хемчегни алырынга эргежок чугула амыдырал байдалдарын идегелдиг болгаш бүгү тала-биле шинчилээри аңаа черле эргежок чугула. Шенелдеге киргген амытаннарга үр үеде аажок бедик ужудуушкуннар кылдырып тургаш, шинчилел чорудары чогумчалыг болган оларны ооң соонда Черге дүжүрүп алгаш, бүгү тала-биле шинчилээри күзенчиг болур ийик»—деп, С. П. Королёв бижээн.

Ооң удаазында-ла ийиги спутникти космосче дириг амытанныг ужудуп үндүргениниң ужуру-даа шак ында болган. Ол шенелде үнелеп четпес ужур-дузалыг болган.

Космос ужудуушкунуңн, хамыктың мурнунда деңзи чок апаарышың дириг амытанга чедирер салдарынга ооң таарыштыр чаңчыга берип болурунуң хире-чергезин эртемденнер билип алыкаан.

Чогум шыында, ол ужудуушкун чер чоогунуң октаргай делгеминче эң баштай аян-чорук кылырынга кижиниң сокаал чок белеткээринге баштайгы базым болган.

Ол ужудуушкун программазы космосту шуут шинчилээр — база бир талалыг. Хүнүүн болгаш космос херелдериниң кыска чалгыглыг, кедергей көк өң солаңгыларын шинчилээр шенелделерни кылган.

225-тен 700 километр чедир чер кырындан бедий бээрге, космос херелдериниң чырыры 40 хуу хире күштелир деп билип алыр барымдааны эрттиргеи шинчилелдер берген. Космос херелдериниң чырыры өскерлип турар — база бир болуушкун барын спутник айтып бергеи. Черге спутник-биле деңге шинчилелдер чорудуп турган станциялар ындыг чүве боон турарын эскербээн. Ону демдеглеп каал.

Бо шенелделерни шинчилел эртемниң сонуургалынга дүштүр, дириг организмнерге космос херелдериниң салдар чедиреринин хире-чергезин тодаргайлаар сорулгалыг чоруткан. Олар ындыг ийи талалыг турган. Ооң түңнелдери ынаныштыг болур барымдаалыг болган. Ол ужудуушкунуңн соонда чаа-ла ужудуушкуннар болган. Оон бээр космос «пассажирлери» Черге чаңгылап келир апарган.

Совет космонавтика космоска кижиниң ужудуушкун кылырын белеткээр — эң нарын сорулганы үе-чадалар аайы-биле таарыштыр шинтпирлээн. Лайка деп ыттыг, ийиги совет спутникти ужудуп үндүргени ол орукка шынап-ла чугула базым болган.

А. КАРИЦКИЙ,
инженер (СЭТА).

БАЙЫРЛАЛ ХҮННЕРИНДЕ *кааа, чүү* БОЛУРУЛ?

Байырлал хүннеринде массалыг хемчеглер

НОЯБРЬ 5-ТЕ

«ПИОНЕР» кинотеатрга кызыл истекчилер-биле ужуражылга 12 шак 40 минутада эгелээр. Пионерлер бажыңынга ада-иелерге концерт 3 шакта. **Хөгжүм-шии театрынга** «Шииткел» деп шии 7 шак 30 минутада. **«Совет Тываның Х чылы»** Культура бажыңынга бал танцызының кежээзи 8 шакта. **«Энергетик»** болгаш **Даг экспедициязының Культура бажыңнарынга** Октябрьның 55 чыл оюнга тураскааткан кежээлер 7 шакта эгелээр.

НОЯБРЬ 6-ДА

Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга Улуг Октябрьның 55 чыл оюнга тураскааткан байырлыг хурал 5 шакта. **Хөгжүм-шии театрынга** «Шииткел» деп шии 7 шак 30 минутада. **«Совет Тываның Х чылы»** Культура бажыңынга эстрада ырызының конкурузу-кежээзи 8 шакта, **Даг экспедициязының** болгаш **«Энергетик»** Культура бажыңнарынга аныяктарның кежээлери болур.

НОЯБРЬ 7-ДЕ

Ажылчы чоннуң байырлыг демонстрациязы 11 шакта эгелээр. **Күш-культура бажыңынга** «Спартактың» бирги чери дээш 32 улуг, 16 аныяк мөгелериниң тыва хүрешке сегиржип алышкыннары 3 шакта, шыдыраа клубунуң шаңналы дээш блиц-турнир 3 шакта, **Хөгжүм-шии театрынга** «Шииткел» деп шии 7 шак 30 минутада. **«Совет Тываның Х чылы», «Энергетик»** Культура бажыңнарынга байырлал кежээлери 7 шакта, аныяктар ырыларын эки күүсеткени дээш конкурс-кежээ **Даг экспедициязының** Культура бажыңынга 8 шакта болур.

НОЯБРЬ 8-ТЕ

Күш-культура бажыңынга волейбол талазы-биле эр улустуң аразынга блиц-турнир, Динамо-Спартак ойнаар. Хөрээжен улустуң аразынга хоорайның чыынды болгаш пединститутуң командалары 10 шакта ойнаар. Шыдыраа клубунуң шаңналы дээш блиц-турнир 10 шакта, **Культура бажыңнарынга** аныяктарның кежээлери 8 шакта эгелээр.

Хоорайның кинотеатрларынга «Бистиң черивистиң балы», «Чүрттаан кижи болуп алгаш», «Кара-суварийлер», «Коргуш чогу-биле» деп чаа уран-чечен киноларны болур.

ХААК базазы кышкы сезонну ажылдар. Массалыг селгүүстээшкиннер **«Тайга»** станциязынга ноябрьның 5—6—8 хүннеринде 10 шакта эгелээр.

ХООРАЙНЫҢ ДЫШТАНЫР ХҮН ШТАВЫ.

телевидение

НОЯБРЬ 4-ТЕ

МОСКВАДАН

12.00— Дамчыдылгалар программазы. 12.05— Медээлер. 12.10— Өңнүт телевидение. Уругларга. **«Шевер холдар».** 12.30— Өңнүт телевидение. Уругларга. Мультфильмнер программазы. 13.00—**«Кадыкшылга».** Эртем-вентерецгей программа. **«Донорлаашкынның айтырыглары».** 13.30— **Футбол талазы-биле ССРЭ-ниң чемпионады. «Динамо» (Тбилиси)—«Спартак» (Москва).** 2-ги оюн (Бижидилге). 14.15—**«Ыры—72».** 14.45—14.55— Чапеар. 14.55— Дамчыдылгалар программазы. 15.00—**«Ногаан отчугаш».** Уран-чечен фильм. 16.10—**«Бүзүлбас эвилел». Кыргыс ССР.** 18.00—**«Ye».** Информастыг программа. 18.30— Өңнүт телекоргузуг. Н. Винников. **«Акация чечектели бергенде».** Телешиниң баштайгы көргүзүү. 19.55—**«Беш чылдың ийиги чылы». Зейск ГЭС-тиң тудуундан репортаж.**

КЫЗЫЛДАН

20.30— Телемедээлер. 20.45— Мультфильм. 20.55—**«Сылдыстыгаш».** Уругларга программа. 21.20—**«Спорт панорамазы».** Дамчыдылга. 21.45— Телемедээлер. 21.55— Чарлаалдар, реклама.

МОСКВАДАН

22.00—**«Төнчү чок орук».** Цирк программазы.

КЫЗЫЛДАН

22.50— Тыва АССР-ниң Культура Министри М. С. Хомушкунуң чугаазы.

МОСКВАДАН

23.00—**«Ye».** Информастыг программа. 23.30—01.10— **«Октябрьның хүннеринде».** Уран-чечен фильм.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин өзугаар алырга, бөгүн республикага болгаш Кызылга шокар булуттаар, чагбас. Хат кошкак.

Агаарның температураза даглыг черлерге 7—12, өскелериге 2—7, Кызылга 5—7 градус соор.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

НОЯБРЬ 4-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: **«Бистиң черивистиң балы»** 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: **«Чүрттаан кижи болуп алгаш»** 15.00, 16.45, 18.35, шактарда.

«ВОСТОК»: **«Дипломнуг Зозуля»** 13.00, 15.00, 16.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: Мультчыывды 9.00, 10.00, **«Мандат»** 10.50, 14.30, **«Коргуш чогу-биле»** 12.40, 16.20, 18.00 шактарда.

Чалап тур

Кызыл-садыгда үлетпүр болгаш аъш-чем бараанныларының магазиннеринге ажылдаар садыгжылар, касса аппараттарының кассирлери, чөлаачылар, сантехник, чазаныкчы, электриктер болгаш магазиннерге ажылдаар техничкалар, ажылчыннар, чүдүрүкчүлер, экспедиторлар, савалакчылар негеттинип турар.

* * *

Кызыл-садыг аъш-чем бараанныларының садыгжыларын өөредир үш ай хуусаалыг курска өөренирлерни хүлээп ап турао. 18 хардан биче эвес назылыг, 8—10 класс дооскан. Кызылда чүрттап турарларны хүлээп алыр. Өөреникчилерге айда 54 рубль хемчээлдиг стипендия бээр. Документилерни 1972 чылдың ноябрь 25-ке чедир киирер. Бо чылдың декабрь 1-де кичээлдеп эгелээр. Кызыл-садыгның кадр кылдызынге ажыл шагында келгеш чугаалажып алыр. Телефону — 54-14.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң оралакчыларының 35-24, пропаганда кылдызының 23-54, харыысалгалыг секретарының 23-35, партийжи амыдырал кылдызының 37-13, культура кылдызының 23-54, көдээ ажыл-агый кылдызының 21-47, үлетпүр кылдызының 22-64, чагаа кылдызының 41-27, информация база совет тургузуг кылдызының 20-60, бухгалтерияның 31-75, корректорларның 27-41. Солун белбейн-барганда 32-75 телефонче болгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында Тыванын ном үндүрер черинин республика типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу 1). ТС—01089.